

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»**

КОПИТКО МАРТА ІВАНІВНА

УДК 330.3:338.4:658

**КОМПЛЕКСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ
(НА МАТЕРІАЛАХ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТНОГО
МАШИНОБУДУВАННЯ)**

21.04.02 – економічна безпека
суб'єктів господарської діяльності

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі управління фінансово-економічною безпекою Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК».

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
АЛЬКЕМА Віктор Григорович
Вищий навчальний заклад
«Університет економіки та права «КРОК»,
завідувач кафедри управлінських технологій.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
ВАСИЛЬЦІВ Тарас Григорович
Львівська комерційна академія,
завідувач кафедри фінансів і кредиту;

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
КОЗАЧЕНКО Ганна Володимирівна
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка,
професор кафедри фінансів і банківської справи;

доктор економічних наук, професор
МАРТИНЮК Володимир Петрович
Тернопільський національний економічний
університет,
завідувач кафедри фінансово-економічної
безпеки та інтелектуальної власності.

Захист відбудеться 22.10.2015 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.130.01 Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Лагерна, 30-32, ауд. 245.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Лагерна, 30-32, кім. 236.

Автореферат розісланий 22.09.2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к.е.н., доцент

Літвін Н.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процес забезпечення економічної безпеки підприємств є одним з визначальних аспектів їх успішної діяльності; йому притаманна низка специфічних особливостей у залежності від обсягу, виду діяльності, забезпеченості фінансовими ресурсами, активності інноваційно-інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності, кількості та фаховості персоналу кожного підприємства. Домінантність цього процесу зумовлює необхідність комплексного підходу до здійснення забезпечення економічної безпеки, що дозволяє розробити її адекватну систему, визначити та врахувати вплив дестабілізуючих чинників внутрішнього і зовнішнього середовищ, використати можливості, які створюються цими середовищами, для досягнення інтересів суб'єкта господарювання.

Підприємства з виробництва транспортних засобів – одна з визначальних ланок української економіки, тому створення для них безпечних умов ведення діяльності є стратегічним завданням. Необхідність забезпечення економічної безпеки цих підприємств зумовлюється ще й тим, що впродовж останніх років простежується стрімке падіння частки вищезазначеної галузі у валовому внутрішньому продукті України; так упродовж 2008 – 2014 рр. вона знизилася з 11 % до 3 %. Така негативна тенденція засвідчує наростання проблем у національній економіці загалом та у галузі транспортного машинобудування зокрема, що вимагає розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для зупинки стрімкого падіння показників діяльності галузі та їх покращення в найближчій перспективі.

Дослідженням процесу забезпечення економічної безпеки з урахуванням особливостей впливу загроз та галузевої приналежності суб'єктів господарювання присвячені праці низки вітчизняних та закордонних науковців, зокрема, Алькеми В.Г., Бандурки О.М., Безбожного В.Л., Белоусової І.А., Бендікова М.О., Білошкурської Н.В., Боброва Є.А., Борисенко З.М., Варналія З.С., Васильціва Т.Г., Галиці І.О., Гічови Н.Ю., Грушка В.І., Денисенка М.П., Живко З.Б., Захарова О.І., Зеркалова Д.В., Іванюти Т.М., Камлика М.І., Козаченко Г.В., Корецького Б.М., Користіна О.Є., Куркіна Н.В., Лаптева С.М., Логутової Т.Г., Мазура І.І., Макаркиної Г.В., Мак-Мака В.П., Мартинюка В.П., Марченко О.М., Матвеева Н.В., Мігус І.П., Міщенко С.П., Нікітіної А.В., Петрової І.Л., Половнєва К.С., Пригунова П.Я., Пушака Я.Я., Реверчук Н.Й., Рокочої В.В., Сідака В.С., Тимошенка В.А., Терехова В.І., Токаря В.В., Флейчук М.І., Франчука В.І., Хоми І.Б., Чернявського А.А., Шемаєвої Л.Г., Шкарлет С.М., Шульги І.П., Юрків Н.Я., Яременко О.Ф., Ярочкіна В.І.

Відаючи належне науковцям, результати досліджень яких сприяли становленню економічної безпеки підприємств як науки, доцільно зазначити, що нині відсутній універсальний підхід до здійснення комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств загалом та підприємств транспортного машинобудування зокрема.

Процес забезпечення економічної безпеки, який здійснюється на вітчизняних підприємствах, не завжди адекватний до існуючих потреб, особливо у сфері виявлення, попередження, оцінювання та протидії впливу дестабілізуючих чинників і залучення необхідних суб'єктів. Наукова проблема полягає у необхідності розроблення теоретико-методологічних основ формування комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств з урахуванням впливу дестабілізуючих чинників мікро- та макrorівнів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри управління фінансово-економічною безпекою ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» згідно з темою науково-дослідної роботи «*Забезпечення захисту економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності в умовах євроінтеграції України*» (номер державної реєстрації 0114U006338). Особистий внесок автора полягає у дослідженні процесу комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування та розробки рекомендацій щодо його структурної побудови і прикладного застосування.

Дослідження з теми проводились також відповідно до плану науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ і є фрагментами таких тем: «*Економіка і безпека: стан, проблеми і перспективи*» (державний реєстраційний номер 0109U097852), у якій автором розроблені пропозиції щодо методичних основ оцінювання впливу макроекономічних загроз на рівень економічної безпеки підприємств; «*Фіскально-бюджетні механізми забезпечення фінансової безпеки держави*» (державний реєстраційний номер 0109U007856), авторський внесок становить дослідження особливостей умов ведення бізнесу в Україні, що має визначальний вплив на рівень фінансової безпеки підприємств, запропоновано шляхи мінімізації впливу негативних тенденцій в економіці на виробничо-господарську діяльність суб'єктів господарювання; «*Стратегія сталого розвитку економіки: теорія і практика*» (державний реєстраційний номер 0112U007496), в межах якої автором розроблені рекомендації щодо формування механізму забезпечення безпеки підприємства; РВНЗ «Кримський гуманітарний університет»: «*Методологія та практика управління організаційно-економічними системами*» (державний реєстраційний номер 0112U003074), у якій авторський внесок полягає у структуризації організаційно-управлінського механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств та розробленні комплексної моделі управління нею; в аналітично-прикладних дослідженнях наукового журналу «Економіка і фінанси»: «*Розробка концепції забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки*» (державний реєстраційний номер 0113U007516), відповідно до якої автором уніфіковано структуру системи економічної безпеки промислових підприємств з деталізацією її елементів та удосконалено систему економічної безпеки промислових підприємств з урахуванням впливу макросередовища у розрізі суб'єктів та мікросередовища; «*Проблеми соціально-економічного розвитку підприємництва*» (державний реєстраційний номер 0114U006191), внеском

автора є розроблення методики моделювання впливу персоналу на економічну безпеку підприємств транспортного машинобудування.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у розробленні теоретико-методологічних основ і практичних рекомендацій щодо комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення низки **завдань**, які полягали у такому:

- доповнити наявний категоріальний апарат економічної безпеки підприємства шляхом уточнення сутності понять «економічна безпека підприємств», «система економічної безпеки підприємств», «дестабілізуючі чинники», «комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств»;

- обґрунтувати методологічний підхід до побудови структури комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств та розробити алгоритм його реалізації;

- розробити методичні рекомендації щодо систематизації дестабілізуючих чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ і визначити специфіку їхнього впливу на рівень економічної безпеки та ступінь реалізації інтересів підприємств транспортного машинобудування шляхом аналізу взаємодії з іншими суб'єктами економіки України;

- сформулювати методологічний підхід до організації системи управління персоналом у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом розроблення відповідного інструментарію та комплексу рекомендацій, спрямованих на ефективне використання кадрового потенціалу з метою мінімізації ймовірності негативного впливу на рівень економічної безпеки;

- побудувати модель управління персоналом у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування шляхом урахування часової зміни впливу факторів, які можуть сприяти виникненню загроз для безпеки підприємств у кадровій сфері, а також деталізації заходів тактичного та стратегічного рівнів управління;

- розробити методологічний підхід мінімізації негативного впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища на діяльність підприємств транспортного машинобудування шляхом обґрунтування пропозицій щодо організації функціонування бізнес-асоціацій спільно з державними і суспільними інститутами;

- вдосконалити методичний підхід до організації процесу виявлення слабких сигналів прояву дестабілізуючих чинників у сфері комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування шляхом розроблення рекомендацій для його поетапної побудови;

- розробити методику оцінювання рівня економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування в Україні з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх загроз на основі визначення сукупності індикаторів тактичної та стратегічної оцінок за функціональними складовими економічної безпеки з можливістю обчислення єдиного інтегрального показника;

– обґрунтувати методологічні засади вибору базової стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування шляхом використання методів математичного моделювання;

– запропонувати методичний підхід до оцінювання ефективності комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування шляхом урахування рівня безпеки у розрізі основних функціональних складових економічної безпеки підприємства, ступеня досягнення основних цільових орієнтирів, повноти реалізації основних інтересів у сфері економічної безпеки.

Об'єктом дослідження є процес комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади щодо здійснення комплексного забезпечення економічної безпеки на підприємствах (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування).

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційної роботи є фундаментальні дослідження українських та зарубіжних учених щодо забезпечення економічної безпеки підприємств.

У процесі написання дисертації автором було використано низку методів: **загальнонаукові**, зокрема: *теоретичного узагальнення* (для формування власного підходу до розуміння ключових понять у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств – п. 1.1, 1.2, 1.3), *метод порівняння* (для співставлення різних підходів щодо оцінювання рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання – п. 5.1), *метод аналізу* (для діагностики рівня розвитку підприємств транспортного машинобудування (п. 3.1), при визначенні структури системи економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування (п. 2.1) і переліку дестабілізуючих чинників та їх впливу на діяльність підприємств (п. 3.2, п. 3.3)) та *метод синтезу* (при формуванні з окремих елементів структури комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств (п. 1.3)); **специфічні**, зокрема: *метод експертних оцінок* (для визначення пріоритетності проявів внутрішніх і зовнішніх загроз безпеці промислових підприємств – п. 3.2), *графічний метод* (при побудові ієрархічної схеми відображення взаємозв'язків дестабілізуючих чинників у сфері економічної безпеки – п. 3.2), *кількісні методи*, в тому числі економічний аналіз (при розрахунку коефіцієнтів у запропонованій методиці оцінювання рівня економічної безпеки – п. 5.1), статистичний аналіз (для визначення тенденцій в економіці України та світу, що спричинюють мотивуючий чи демотивуючий вплив на діяльність суб'єктів господарювання у промисловості – п. 3.1, 3.2, 3.3), факторний аналіз (при формуванні інтегрального індексу економічної злочинності регіонів України та визначенні впливу кількості економічних злочинів на рівень валового регіонального продукту – п. 3.2), *метод системного аналізу і теорії графів* (для формалізації подання зв'язків між ключовими факторами і загрозами, визначеними опитуванням експертів; ієрархічного впорядкування факторів і загроз за важливістю негативного впливу на економічну безпеку автомобілебудівних підприємств (п. 3.2); прогнозування впливу на економічну безпеку підприємств факторів, пов'язаних із персоналом

(п. 3.4), *метод матричного аналізу* (для відображення результатів парних порівнянь вагомості факторів і загроз – п. 3.2), *метод теорії моделювання* (для побудови моделі оцінювання рівня економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування – п. 5.1), *метод теорії нечітких множин* (для обґрунтування вибору однієї з трьох базових стратегій економічної безпеки – п. 5.2).

Інформаційною базою для проведення дослідження та написання дисертаційної роботи були дані Державного комітету статистики України, Головного управління статистики у Львівській області, Департаменту інформаційних технологій МВС України, фінансової звітності промислових підприємств, пошукових систем та ресурсної бази мережі Інтернет.

Наукова новизна основних результатів, що були одержані автором під час проведення наукового дослідження, полягає у такому:

вперше:

– розроблено методологічний підхід до побудови структури комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом виокремлення сукупності елементів (аналіз та відслідковування змін вхідної інформації від зовнішнього і внутрішнього середовищ, стратегічне і тактичне планування, організування процесу забезпечення економічної безпеки, моніторинг і контроль, мотивування працівників та управління лояльністю персоналу), результатом реалізації якого є ефективне функціонування системи економічної безпеки; розроблений підхід став підґрунтям для побудови алгоритму комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств, специфікою якого полягає у можливості урахування всіх рівнів управління для перерозподілу функцій та завдань суб'єктів забезпечення економічної безпеки з метою досягнення стабільного рівня економічної безпеки;

– побудовано модель управління персоналом у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, що враховує часову зміну впливу факторів, які можуть сприяти виникненню загроз для безпеки підприємств у кадровій сфері, практичне застосування якої дозволяє спрогнозувати найбільш реалістичний сценарій та аналітично відтворити прогностичний розвиток подій з можливістю передбачення реалізації сукупності першочергових заходів на тактичному і стратегічному рівнях управління;

– обґрунтовано методологічні засади вибору однієї з трьох базових стратегій (захисна, адаптаційна та пасивна), використовуючи теорію нечітких множин, відповідно до наявних можливостей підприємства та з метою здійснення прогнозування шляхом побудови моделі вибору стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, яка враховує результати оцінки рівня економічної безпеки підприємства, рівні внутрішніх та зовнішніх загроз;

– методичний підхід до оцінювання ефективності комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування шляхом поетапного трирівневого визначення інтегрального показника ефективності, що обчислюється за оцінками: досягнення та підтримки необхідного рівня економічної безпеки підприємств у розрізі їх

основних функціональних складових; ступеня досягнення основних цільових орієнтирів; ступеня реалізації основних інтересів у сфері економічної безпеки, на засадах використання непараметричних підходів до вимірювання динамічних зв'язків; це дає змогу здійснювати тактичний і стратегічний контроль та реалізовувати оперативні рішення в процесі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства;

вдосконалено:

– категоріальний апарат економічної безпеки підприємств шляхом уточнення сутності понять «економічна безпека підприємств» та «система економічної безпеки підприємств», «дестабілізуючі чинники», які стали основою для розробки методології комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств (під ним запропоновано розуміти цілісний процес, який передбачає узгоджену взаємодію суб'єктів різних рівнів управління з метою всебічного дослідження причинно-наслідкових залежностей між впливом чинників зовнішнього і внутрішнього середовищ підприємства, оцінювання вхідних параметрів, зміну і розвиток їх значень у просторі та часі, аналіз вихідних параметрів для прийняття рішень з метою досягнення бажаного рівня економічної безпеки), та, на відміну від існуючих, спрямовані на досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємств шляхом захисту інтересів суб'єкта господарювання від впливу дестабілізуючих чинників, до переліку яких запропоновано включити «виклики», «ризики», «загрози», «небезпеки»; це розширює межі існуючих наукових підходів і дозволяє чітко розподілити дестабілізуючі чинники за видами для прийняття адекватних управлінських рішень з метою попередження, нівелювання впливу або ліквідації наслідків;

– систематизацію дестабілізуючих чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємств транспортного машинобудування на підставі встановлення та статистичного підтвердження ключових загроз, що дало змогу обґрунтувати пріоритетні напрями комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом взаємоузгодження дій на макро- та мікрорівнях;

– організацію процесу виявлення слабких сигналів прояву дестабілізуючих чинників (під такими сигналами запропоновано розуміти первинні ознаки майбутніх змін у внутрішньому і/або зовнішньому середовищі, які свідчать про ймовірне настання впливу дестабілізуючих чинників та відслідковують джерела негативних наслідків для суб'єкта господарювання, а в сфері комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств – це виклики, що спричиняються змінами умов зовнішнього чи внутрішнього середовищ) шляхом розроблення рекомендацій для його поетапної побудови, що дозволить підвищити рівень управління з метою досягнення високих показників функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання;

– методику оцінювання рівня економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, яка, на відміну від існуючих, уможливіє визначення інтегрального показника, що враховує рівень безпеки щодо кожного окремого індикатора та функціональної складової і передбачає виокремлення тактичної та стратегічної оцінок як базових для розроблення адекватних до ситуації рішень у процесі управління;

дістали подальшого розвитку:

– методологічний підхід до взаємодії підприємств транспортного машинобудування та інших суб'єктів економіки України через здійснення комплексного забезпечення економічної безпеки, що дозволить реалізувати інтереси сторін шляхом формування системи заходів з використання можливостей і протидії впливу дестабілізуючих чинників макро- та мікросередовищ;

– методологічний підхід до організації системи управління персоналом у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств, який містить: обґрунтування принципів ідентифікації дій персоналу як домінуючої загрози економічній безпеці підприємств транспортного машинобудування у внутрішньому середовищі (компетентність, законність дій, лояльність та здатність до розвитку), моделювання взаємозв'язку процесу управління лояльністю працівників підприємств транспортного машинобудування з рівнем його конкурентоспроможності та економічної безпеки, формування системи дій керівництва підприємств для підвищення рівня лояльності персоналу, що дозволить підприємствам транспортного машинобудування підвищити ефективність діяльності та мінімізувати ймовірність виникнення загроз з боку персоналу;

– методологічний підхід мінімізації негативного впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища на діяльність підприємств транспортного машинобудування, що передбачає розроблення пропозицій для об'єднання зусиль бізнес-асоціацій з державними і суспільними інститутами з метою протидії впливу дестабілізуючих чинників та формування комплексу заходів з його зниження.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств загалом і підприємств транспортного машинобудування зокрема.

Виконані розробки у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування застосовуються для формування: засад економічної політики міста Львова та розвитку промисловості регіону (довідка № 35/01 від 29.01.2015 р.); Програми соціально-економічного розвитку Львівської області на 2015-2017 рр. та Стратегії економічного і соціального розвитку Львівської області на період до 2027 р. (розділ – промисловість) (довідка № 1-44-3444 від 27.07.2015 р.).

Результати досліджень використані підрозділами органів внутрішніх справ при формуванні методичних рекомендацій для виявлення економічних злочинів у сфері хабарництва за участю посадових осіб у промисловості (довідка № 5/4113 від 07.09.2015 р.).

Розроблені рекомендації щодо вибору стратегії економічної безпеки з урахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, а також оцінювання рівня економічної безпеки набули практичного застосування у діяльності ТДВ «Стрий Авто» (довідка № 10 від 11.02.2015 р.), СП «Електронтранс» (довідка № 9 від 02.03.2015 р.), ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних

кранів» (довідка № 127 від 07.04.2015 р.), ВАТ «Укравтобуспром» (довідка № 037 від 22.04.2015 р.), ПАТ «Конвеєр» (довідка № 85 від 06.05.2015 р.), ТзОВ-фірма «Віслок» ЛТД (довідка № 05/15 від 02.06.2015 р.).

Широкий спектр результатів дослідження використано у навчальному процесі Львівського державного університету внутрішніх справ під час викладання дисциплін «Основи економічної безпеки», «Управління системою безпеки підприємства», «Менеджмент безпеки персоналу», «Конкурентна розвідка», «Управлінські рішення» (довідка № 5 від 18.02.2015 р.) також у Навчально-консультаційному центрі Національного транспортного університету у м. Львові під час викладання дисциплін «Менеджмент», «Зовнішньоекономічна діяльність» (довідка № 59-01/15 від 11.02.2015 р.). Розробки можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін економічного профілю в інших вищих навчальних закладах України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є одноосібною науковою працею, в якій відображено авторський підхід щодо теоретико-методологічних основ і практичних аспектів формування комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування). Основні наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором особисто. Внесок здобувача у працях, написаних у співавторстві, вказано у переліку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Результати наукового дослідження обговорювалися і отримали схвалення на 55-и міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема, на VII konferencji naukowo-praktycznej „Energia w paŃse i technice” (Сувалкі, Республіка Польща, 27-28 червня 2008 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економічна безпека України в умовах загострення світових фінансових стосунків» (Львів, 7 квітня 2009 р.), 6-ой международной практичной конференции «Образование и наука 21 века» (Софія, Болгарія, 17-25 жовтня 2010 р.), IV міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України» (Луцьк, 19-20 травня 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2012» (Харків, 6-7 грудня 2012 р.), II международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы социально-экономических исследований» (Москва, Російська Федерація, 20 грудня 2012 р.), I міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток національних економік в умовах глобальної нестабільності» (Одеса, 15-16 лютого 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Легалізація економіки та протидія корупції в системі економічної безпеки держави» (Львів, 31 травня 2013 р.), Международной научно-практической конференции «Общество и экономическая мысль в XXI в.: пути развития и инновации» (Воронеж, Російська Федерація, 25-27 квітня 2013 р.), IX mezinárodní vědecko-praktická konference «Aplikované vědecké novinky – 2013» (Прага, Чехія, 27 липня – 05 серпня 2013 р.), conf. intern. șt.-practică «Dezvoltarea inovațională din Republica Moldova: problemele naționale și tendințele globale» (Комрат, Республіка Молдова, 7–8 листопада 2013 р.), Міжнародній науково-практичній

конференції «Забезпечення економічної безпеки країн в умовах фінансової нестабільності» (м. Київ, 17-18 січня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні наукові підходи до стабілізації економічного розвитку та економічної безпеки» (Чернігів, 21-22 лютого 2014 р.), X international scientific and practical conference «Fundamental and applied science» (Шефїлд, Великобританія, 30 жовтня – 07 листопада 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи стабільного економічного розвитку та економічної безпеки України та її регіонів» (Ужгород, 8 травня 2015 р.).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження викладені у 98 опублікованих наукових працях загальним обсягом 153,82 др. арк., з них 1 одноосібна монографія (32,3 др. арк.), 10 колективних монографій (10,25 др. арк.), 1 підручник з грифом МОН (44 др. арк.), 1 навчальний посібник з грифом МОН (34 др. арк.), 1 навчально-методичний посібник з грифом МОН (10 др. арк.), 20 статей у наукових фахових виданнях (8,65 др. арк.), 5 статей у наукових виданнях за кордоном (1,71 др. арк.), 4 статті у наукових нефахових виданнях (1,93 др. арк.) та 55 матеріалах і тезах доповідей на наукових конференціях (10,98 др. арк.).

Структура дисертації. Дисертація складається з двох томів: том 1 (вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел); том 2 (додатки). Обсяг основного тексту становить 401 сторінку, 18 додатків, що займають 145 сторінок, список використаних джерел із 670 найменувань. Матеріали дисертації містять 70 таблиць і 79 рисунків, з яких 30 – займають усю площу сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретичний базис дослідження комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств**» здійснено аналіз наукових джерел, присвячених дослідженням теоретичних аспектів сутності економічної безпеки підприємств, обґрунтовано методологію формування змісту поняття та компонентної структури комплексного забезпечення економічної безпеки.

У підрозділі **1.1 «Дестабілізуючі чинники діяльності підприємств як об'єкт наукових досліджень»** на основі аналізу наукових підходів до розуміння сутності та видів дестабілізуючих чинників, що впливають на рівень економічної безпеки суб'єктів господарювання, запропоновано розуміти під дестабілізуючими чинниками виклики, загрози, ризики та небезпеки; при цьому під «викликами» доцільно розуміти сукупність обставин, не обов'язково негативного впливу, на які необхідно відреагувати, оскільки в разі їх ігнорування можуть спричинитися позитивні чи негативні наслідки для підприємств; під «загрозами» розуміємо вплив зовнішнього середовища, його суб'єктів чи внутрішніх елементів системи, що можуть призвести до потенційних втрат; під «ризиками» – у зв'язку із актуалізацією загрози настання у кожній зі сфер діяльності підприємства суб'єктивних і/або об'єктивних подій, що здатні призвести до позитивних чи негативних наслідків для нього і спричинити відхилення від запланованих параметрів; під «небезпекою»

розуміємо форму прояву загрози, що призводить до реальних втрат. На основі уточнення сутності термінів встановлено взаємозв'язки між поняттями «виклики – загрози – ризики – небезпека» (рис. 1).

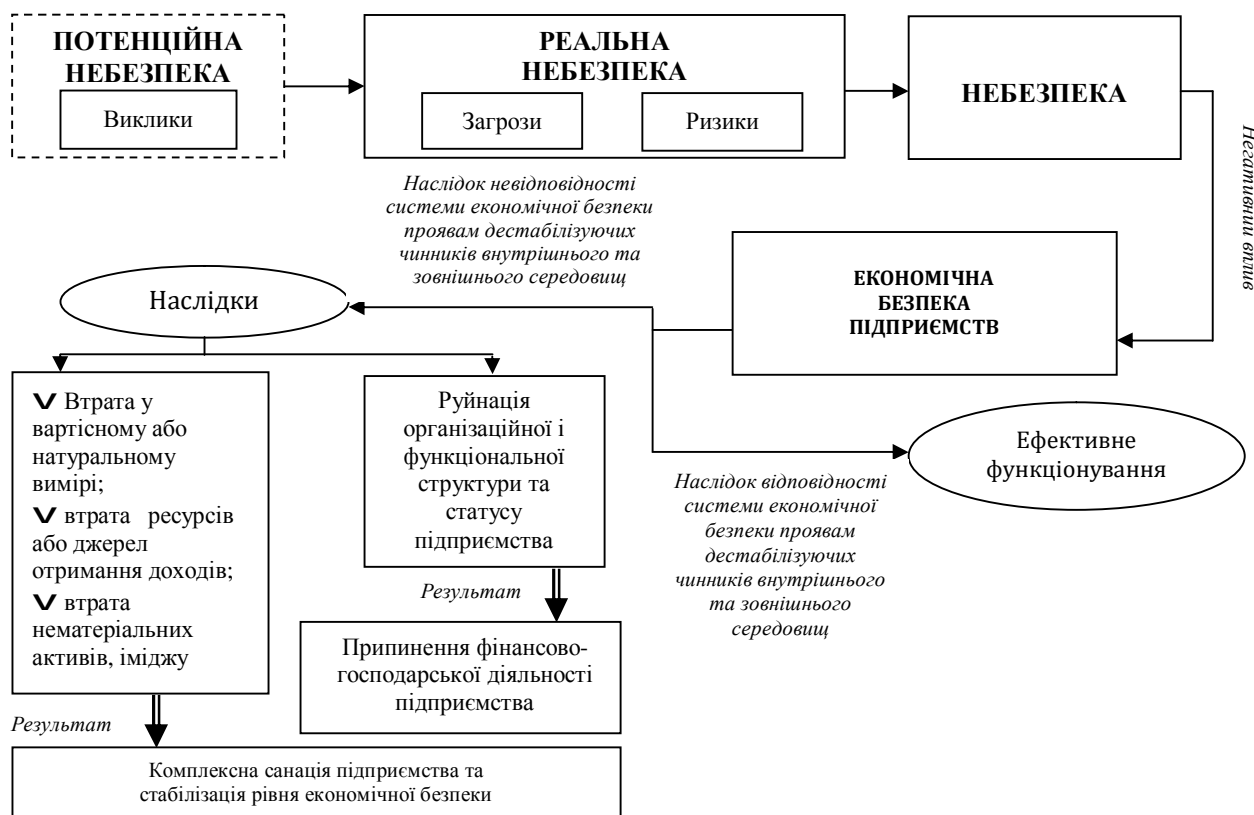

Рис. 1. Схема взаємозв'язків дестабілізуючих чинників економічної безпеки підприємства

Побудовано автором

Удосконалено класифікацію дестабілізуючих чинників, за якою типологію загроз доповнено класифікаційними ознаками: за можливістю прогнозування – форс-мажорні (виникають раптово і ймовірність їх виявлення є мінімальною); як наслідок реалізації викликів (імовірність виявлення є великою); за ступенем наслідків – загрози, які спричиняють виникнення ризиків та загрози, які не спричиняють виникнення ризиків. До типології ризиків додана класифікаційна ознака: за мірою перетворення – ризики, які спричиняють виникнення небезпеки; ризики, які не спричиняють виникнення небезпеки; типологію небезпеки: за причиною виникнення: форс-мажорні, в результаті реалізації ризиків.

У підрозділі 1.2 «Інтерпретація сутності категорії «комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств» у результаті проведеного аналізу наукових підходів до тлумачення поняття «економічна безпека підприємств» систематизовано підходи до визначення цієї економічної категорії. Запропоновано визначення, адаптоване до умов функціонування вітчизняних підприємств: *економічна безпека підприємств* – комплексне поняття, що характеризує стан і здатність підприємства організувати свою

діяльність (виробничу, інноваційну, фінансово-інвестиційну, зовнішньо-економічну тощо) так, щоб надійно захиститися від негативних факторів впливу внутрішнього і зовнішнього середовищ, а також інтенсивно мінімізувати вплив чи ліквідувати наслідки реалізації загроз і небезпек, якісно адаптуватися до існуючих умов з найменшими втратами.

Встановлено, що специфіка забезпечення економічної безпеки підприємств виявляється через низку класифікаційних ознак (рис. 2).

Рис. 2. Класифікація процесу забезпечення економічної безпеки підприємств
Побудовано автором

Під комплексним забезпеченням економічної безпеки підприємств запропоновано розуміти процес, основою якого є узгоджена взаємодія внутрішніх і зовнішніх підрозділів (суб'єктів) з метою всебічного встановлення причинно-наслідкових залежностей між впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємства, оцінювання вхідних параметрів, зміну і розвиток їх значень у просторі та часі, аналіз вихідних параметрів для прийняття рішень з метою досягнення бажаного рівня економічної безпеки, що слугує підставою формування сукупності заходів, які сприяють підтриманню належного рівня конкурентоспроможності та економічної стабільності підприємства, і дозволяють забезпечити високу мотивованість працівників за результатами їх трудових досягнень.

Визначено, що лише комплексне забезпечення економічної безпеки дозволяє врахувати стратегічну і тактичну складові даного процесу, визначити елементи його конфігурації, які для досягнення інтересів підприємства створять можливість залучення суб'єктів різних рівнів з метою вчасного виявлення, попередження та ліквідації наслідків впливу дестабілізуючих чинників.

У підрозділі 1.3 «Компонування елементів комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств» на основі ґрунтовного аналізу під-

тверджено негативний факт впливу світової фінансової кризи, яка продемонструвала недоліки у системі управління підприємствами, в тому числі й у сфері забезпечення економічної безпеки. Визначено необхідність докорінної зміни управлінських та організаційних підходів у сфері підприємницької діяльності. У зв'язку з цим акцентовано увагу на необхідності здійснення комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств з метою врахування впливу максимальної кількості дестабілізуючих чинників, що в подальшому дозволить розробити систему заходів для досягнення інтересів підприємства. У випадку комплексного забезпечення економічної безпеки підприємство матиме можливість стабілізувати рівень економічної безпеки (він є результатом вчасного виявлення та розроблення комплексу дій з метою протидії впливу дестабілізуючих чинників), що дозволить досягнути високу економічну ефективність діяльності, тобто отримати позитивний результат від вкладених ресурсів та реалізованих дій.

У розробленій авторській структурі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств (рис. 3) передбачене поєднання п'яти елементів: 1 елемент – діагностика впливу дестабілізуючих чинників та можливостей, яка дозволяє відслідкувати інформацію, що надходить від зовнішнього та внутрішнього середовищ, з метою виявлення можливостей чи впливу дестабілізуючих чинників; 2 елемент – планування (стратегічне і тактичне) в залежності від необхідності протидії виявленим дестабілізуючим чинникам; 3 елемент – організування, яке передбачає формування та управління функціонуванням системи економічної безпеки на підприємстві; 4 елемент – моніторингу та контролю, що поєднує стеження за досягненням планових показників і моніторинг та контроль за виконанням програм формування лояльності та мотивації персоналу; 5 елемент – мотивація праці та управління лояльністю персоналу. Важливість останнього елементу зумовлена необхідністю впливу на персонал підприємства з метою забезпечення ефективного виконання ним посадових обов'язків; лише за умови вмілого управління лояльністю персоналу можна отримати високий рівень результативності праці й досягнути поставлених цілей.

Запропонований авторський підхід до компонування елементів комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств дозволить суб'єктам так організувати свою діяльність, базуючись на запропонованих положеннях, які регламентують розподіл функцій та визначають цілі, щоб досягнути ефективного функціонування системи економічної безпеки.

У другому розділі **«Методологічні засади комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств»** обґрунтовано необхідність мінімізації впливу дестабілізуючих чинників, що зумовило потребу розробки методології комплексного забезпечення економічної безпеки. Вивчено теоретичні підходи до розуміння сутності системи економічної безпеки, розроблено авторський підхід до формування її структури на вітчизняних підприємствах транспортного машинобудування.

У підрозділі 2.1 «**Принципові основи формування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання**» проаналізовано наукові праці, присвячені формуванню системи економічної безпеки підприємств, зроблено висновок про відсутність єдиного підходу. Запропоновано визначення поняття *система економічної безпеки підприємств*, під яким доцільно розуміти організовану сукупність взаємопов'язаних елементів внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства, функціонування яких спрямоване на сприяння у досягненні його стратегічних і тактичних цілей шляхом захисту інтересів суб'єкта господарювання від впливу дестабілізуючих чинників. Таке трактування системи економічної безпеки підприємств дозволило розробити підхід до її структуризації.

У підрозділі 2.2 «**Концептуальні підходи до структуризації системи економічної безпеки підприємств**» автором розроблено структуру системи економічної безпеки (рис. 4) та проаналізовано її основні складові елементи.

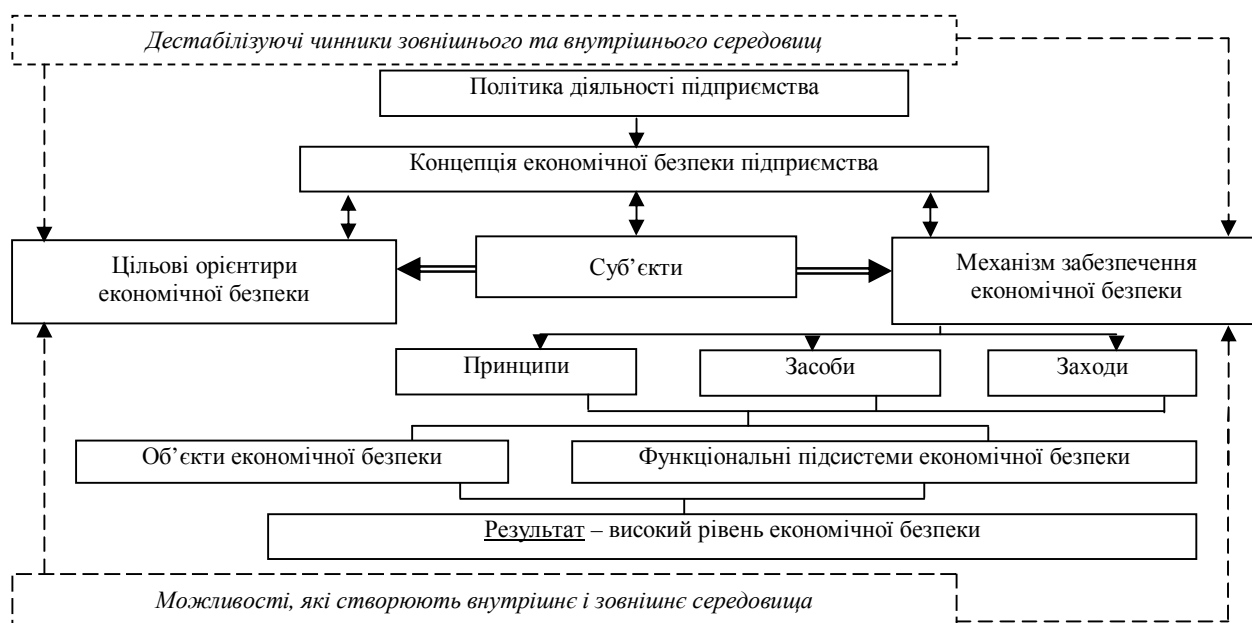

Рис. 4. Структура системи економічної безпеки підприємств

Примітка: $\Rightarrow$ - напрямок впливу;

Побудовано автором

Розроблена структура системи економічної безпеки дозволяє проаналізувати взаємодію внутрішніх та зовнішніх суб'єктів з метою врахування можливостей і протидії впливу дестабілізуючих чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ, а також скоординувати дії суб'єктів на різних рівнях, ідентифікуючи фактори, які можуть сприяти чи заважати досягненню бажаного рівня економічної безпеки для подальшого прийняття управлінських рішень.

На основі розробленої структури суб'єктів комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств обґрунтовано необхідність створення служби безпеки на підприємствах як основного структурного підрозділу, що дозволяє ефективно використовувати переваги якісної системи економічної безпеки з урахуванням особливостей функціонування суб'єкта господарювання.

Діяльність такого підрозділу повинна бути спрямована на успішне здійснення функцій організаційно-управлінського механізму забезпечення економічної безпеки через фільтрування управлінських рішень, які дозволять мінімізувати негативний вплив зовнішнього і внутрішнього середовищ та використати можливості. На основі такого підходу, визначено основні функції служби безпеки, побудовано перелік засобів та заходів, які дозволяють реалізувати ефективно виконання стратегії та досягнути поставлені цілі діяльності.

За результатами досліджень обґрунтовано необхідність поєднання безпосередньої діяльності служби безпеки з додатковим залученням послуг зовнішніх суб'єктів забезпечення безпеки. Така взаємодія (табл. 1) дозволить максимально реалізувати всі наявні можливості для протидії впливу дестабілізуючих чинників та максимально використати управлінські ресурси у кожній функціональній складовій економічної безпеки підприємства.

Таблиця 1

Діяльність служби безпеки за зовнішніх суб'єктів щодо забезпечення економічної безпеки за функціональними складовими підприємств

Суб'єкти	Функціональні складові економічної безпеки підприємств									
	Фінансова	Кадрова	Техніко-технологічна	Інноваційна	Виробнича	Інформаційна	Екологічна	Силова	Ринкова	Інтерфейсна
Служба безпеки підприємства	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Приватні структури</i>										
охоронні підприємства		+	+			+		+		+
аудиторські фірми	+									
страхові компанії	+			+						
кадрові агентства		+								
консалтингові агентства	+	+				+	+			+
банківські установи	+			+					+	
<i>Державні інститути</i>										
правоохоронні органи								+		
органи юстиції										
органи екологічного контролю							+			
органи валютно-експортного контролю	+				+				+	
органи податкового контролю	+									
органи митного контролю	+									
органи антимонопольного контролю									+	+
<i>Наукові установи</i>										
науково-дослідні інститути			+	+	+		+			
навчальні заклади		+								

Побудовано автором

У дослідженні проаналізовано процес організації діяльності служби безпеки, який дозволяє підприємству забезпечити вчасне виявлення викликів, попередження та нейтралізацію впливу загроз і небезпек, аналіз ризиків, усунення недоліків діяльності, складання прогнозів розвитку.

На основі впливу невизначеності умов середовища, що проявляється в існуванні викликів, ризиків, загроз та небезпек, розроблено структурну схему існування невизначеності у процесі діяльності підприємств, а також описано авторський підхід до формування структури процесу підтримки стабільного рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу ризиків та

загроз. Це дозволило запропонувати модель функціонування системи економічної безпеки підприємства.

У підрозділі **2.3 «Засади формування інституційної структури суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємницьких структур»** вивчення міжнародного та вітчизняного досвіду забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання дало змогу визначити проблеми, які стримують розвиток цієї сфери в Україні, зокрема, відсутність нормативно-правових актів, що регулюють порядок діяльності недержавних агентств з безпеки, приватних детективів, служб безпеки на підприємствах; відсутність сформованого механізму співпраці між державними та недержавними службами безпеки; недостатня розвиненість мережі навчальних закладів, що здійснюють підготовку/перепідготовку персоналу для роботи в секторі безпеки; відсутність єдиного інформаційного центру державних та недержавних структур для допомоги у врегулюванні виробничих проблем, пов'язаних із забезпеченням безпеки; недостатність обміну інформацією між державними та недержавними структурами у сфері безпеки бізнесу та приватних осіб; відсутність державної підтримки та програм сприяння підприємствам, які впроваджують власну систему безпеки. Вирішення зазначених вище проблем реалізує можливість суб'єктам господарювання здійснювати ефективну діяльність щодо забезпечення економічної безпеки.

З врахуванням результатів досліджень визначено необхідність та розроблено рекомендації щодо використання іноземного досвіду, який дозволяє сформувати національний механізм взаємодії суб'єктів безпеки за схемою «держава – недержавні суб'єкти забезпечення безпеки – підприємства».

У третьому розділі **«Діагностика економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування в Україні»** досліджено результати та умови діяльності вітчизняних підприємств транспортного машинобудування, умови бізнес-середовища та визначено основні дестабілізуючі чинники у внутрішньому та зовнішньому середовищах, що впливають на рівень економічної безпеки цих підприємств.

У підрозділі **3.1 «Аналіз діяльності вітчизняних підприємств транспортного машинобудування»** на основі оцінювання стану забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств транспортного машинобудування встановлено, що понад третину підприємств є збитковими; це зумовлює падіння виробництва, згорання інноваційних проектів, звільнення висококваліфікованих кадрів, зниження рівня інвестицій в основний капітал та переорієнтацію виробництва. Причиною такої ситуації визначено втрачені виробничо-збутові канали та труднощі з їхнім відновленням, а також надмірне державне втручання в економічні процеси, значний вплив світової конкуренції та недосконалості вітчизняного ринку, які характеризуються низькими показниками у всесвітніх рейтингах. Підтвердженням зазначеної негативної тенденції є погіршення позицій України у рейтингу держав за глобальним індексом конкурентоспроможності (табл. 2), де рівень України (за більшістю показників) упродовж 2008 – 2015 рр. набував щоразу більш негативного значення.

У процесі дослідження фінансових результатів діяльності підприємств транспортного машинобудування України шляхом використання факторного

аналізу отримано залежність виручки від реалізації та собівартості продукції підприємств від матеріальних затрат і рівня амортизаційних відрахувань, що свідчить про катастрофічну ситуацію в галузі, яка характеризується значною зношеністю обладнання та високою ресурсомісткістю продукції.

Таблиця 2

Рейтинг України за глобальними індексами конкурентоспроможності

Показники	Місце 2008/09 (3-поміж 133 держав)	Місце 2009/10 (3-поміж 139 держав)	Місце 2011/12 (3-поміж 142 держав)	Місце 2013/14 (3-поміж 148 держав)	Місце 2014/15 (3-поміж 144 держав)
Загальні <i>GCI</i>	82	89	82	91	87
Тягар державного регулювання	108	125	130	130	115
Макроекономічна стабільність	106	132	112	107	105
Установи	120	134	131	137	130
Права власності	127	135	137	143	135
Охорона інтелектуальної власності	108	113	117	133	129
Вища освіта і професійне навчання	46	46	51	43	40
Інфраструктура	78	68	71	68	68
Розвиненість бізнесу	91	100	103	97	99
Розвиненість фінансового ринку	106	119	116	117	107
Інновації	62	63	74	93	81
Можливості для інновацій	32	37	42	100	82
Технологічна готовність	80	83	82	94	85
Витрати компаній на дослідження та розробки	68	69	75	69	66
Рівень і ефект оподаткування	128	136	141	126	123
Витрати бізнесу від недосконалих правил щодо прямих іноземних інвестицій	121	128	130	145	137
Співпраця між університетами і бізнесом у дослідницькій діяльності	64	72	70	77	74
Державні закупівлі передових технологічних продуктів	85	112	112	118	123

Побудовано автором

Встановлено відсутність вагомої частки витрат на оплату праці, яка є домінантною у структурі аналогічних показників за кордоном. Така ситуація призводить до нівелювання значення працівників у виробничому процесі, що негативно відображається на результативності діяльності та рівні досягнення планових показників підприємства.

У підрозділі 3.2 «Архітектоніка дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування» досліджено умови ведення бізнесу в Україні, що безпосередньо впливають на рівень економічної безпеки суб'єктів господарювання і зумовлюють виникнення дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища. На основі результатів указаних досліджень змодельований механізм взаємодії підприємств транспортного машинобудування та інших суб'єктів економіки України через здійснення комплексного забезпечення економічної безпеки (рис. 5), що дозволяє на основі гармонізації інтересів особи, підприємств, регіонів, держави, наддержавних організацій та країн-партнерів поєднати процеси комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств та забезпечення економічної безпеки держави для підтримання незалежності (фінансової, сировинної, ресурсної, інноваційної тощо), підвищення економічної стабільності (рівень розвитку, що гарантує досягнення високого рівня безпеки у даний момент часу та у довгостроковій перспективі), стабілізації економічного розвитку (інноваційно-інвестиційна активність,

реструктуризація, фінансове оздоровлення) та підвищення рівня безпеки економіки України, який проявляється через створення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності.

Рис. 5. Механізм взаємодії підприємств транспортного машинобудування та економіки України через здійснення комплексного забезпечення економічної безпеки

Побудовано автором

Шляхом здійснення експертного оцінювання пріоритетних загроз зовнішнього середовища підприємств транспортного машинобудування визначено: наслідки світової фінансової кризи, конкуренцію зі сторони іноземних виробників транспортних засобів, недосконалість законодавчої бази у сфері виробництва транспортних засобів, недоліки у державному регулюванні галузі, незадовільні умови ведення бізнесу в Україні, значний ступінь тінізації національної економіки та високий рівень корупції, низьку купівельну спроможність населення, економічні злочини (рейдерство) та криміналізацію суспільно-економічного життя, що дозволило сфокусувати зусилля для вироблення адекватних заходів протидії їх впливу.

У підрозділі **3.3 «Функціональна характеристика дестабілізуючих чинників внутрішнього середовища економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування»** визначено перелік загроз внутрішнього середовища підприємств транспортного машинобудування, до якого (шляхом проведення експертного оцінювання) віднесені: незадовільний стан забезпеченості оборотними коштами, низький рівень фінансування інноваційної діяльності, слабкий технологічний потенціал, залежність виробництва від постачальників, висока вартість енергоносіїв та інших ресурсів, висока плинність кадрів, незадовільна система підготовки та перепідготовки кадрів, моральний і фізичний стан матеріально-технічної бази, низький рівень

кваліфікації персоналу, використання застарілих форм та методів організації виробництва, недостатнє використання виробничих потужностей. Доведено, що переважна більшість загроз внутрішнього середовища зумовлена проблемами у кадровій сфері, що формує необхідність вироблення рекомендацій для ліквідації впливу вказаних загроз.

У четвертому розділі **«Науково-методичні підходи до формування системи заходів протидії впливу дестабілізуючих чинників економічній безпеці суб'єктів підприємництва у транспортному машинобудуванні»** розроблено комплекс заходів щодо ідентифікації та протидії впливу дестабілізуючих чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ на економічну безпеку підприємств транспортного машинобудування.

У підрозділі **4.1 «Ідентифікація дестабілізуючих чинників економічній безпеці підприємств транспортного машинобудування»** з метою забезпечення належного рівня економічної безпеки у процесі функціонування підприємств транспортного машинобудування встановлено важливість виявлення слабких сигналів середовища, що дозволяє спрямувати управлінські рішення не на адаптацію до змінних умов функціонування, а на раннє виявлення та попередження змін. Під слабким сигналом у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств запропоновано розуміти первинні ознаки майбутніх змін у внутрішньому і/або зовнішньому середовищах, які свідчать про ймовірне їх настання та дають змогу відстежити джерела негативних наслідків для суб'єкта господарювання. За авторським підходом, слабкими сигналами у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств запропоновано вважати виклики, які спричинюється змінами умов зовнішнього чи внутрішнього середовищ. З урахуванням зазначених аспектів змодельований перелік імовірних слабких сигналів у функціональних складових економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування та досліджена структура процесу виявлення слабких сигналів, що дозволяє підвищити рівень управління для досягнення високих показників функціонування системи забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання у промисловості.

У підрозділі **4.2 «Моделювання підходів щодо попередження та ліквідації наслідків впливу дестабілізуючих чинників внутрішнього середовища підприємств транспортного машинобудування»** на основі дослідження впливу загроз внутрішнього середовища на діяльність підприємств транспортного машинобудування встановлено, що пріоритетною загрозою є вплив людського фактора. Враховуючи вказану особливість, у роботі доведено, що кожне підприємство, з метою забезпечення необхідного для діяльності та розвитку рівня економічної безпеки в майбутньому, повинно не лише реагувати та протидіяти поточним загрозам у сфері кадрової безпеки, виникненню яких сприяє вплив таких факторів, як рівень мотивації праці, рівень лояльності персоналу, система підготовки та перепідготовки кадрів, плинність кадрів та кваліфікація персоналу, але і бути готовим до зміни їх впливу, а, відтак, розробити стратегічний план (рис. 6). Шляхом дослідження факторів, що впливають на результативність діяльності персоналу, сформовано принципи ідентифікації дій персоналу як домінуючої загрози економічній безпеці підприємств транспортного машинобудування.

Управління лояльністю персоналу визначено пріоритетним заходом з метою протидії реалізації загроз у кадровій сфері, на основі чого розроблено авторський підхід до формування системи управління персоналом підприємств транспортного машинобудування з позиції комплексного забезпечення економічної безпеки, а також рекомендації щодо формування системи дій керівництва підприємств для забезпечення високого рівня лояльності персоналу.

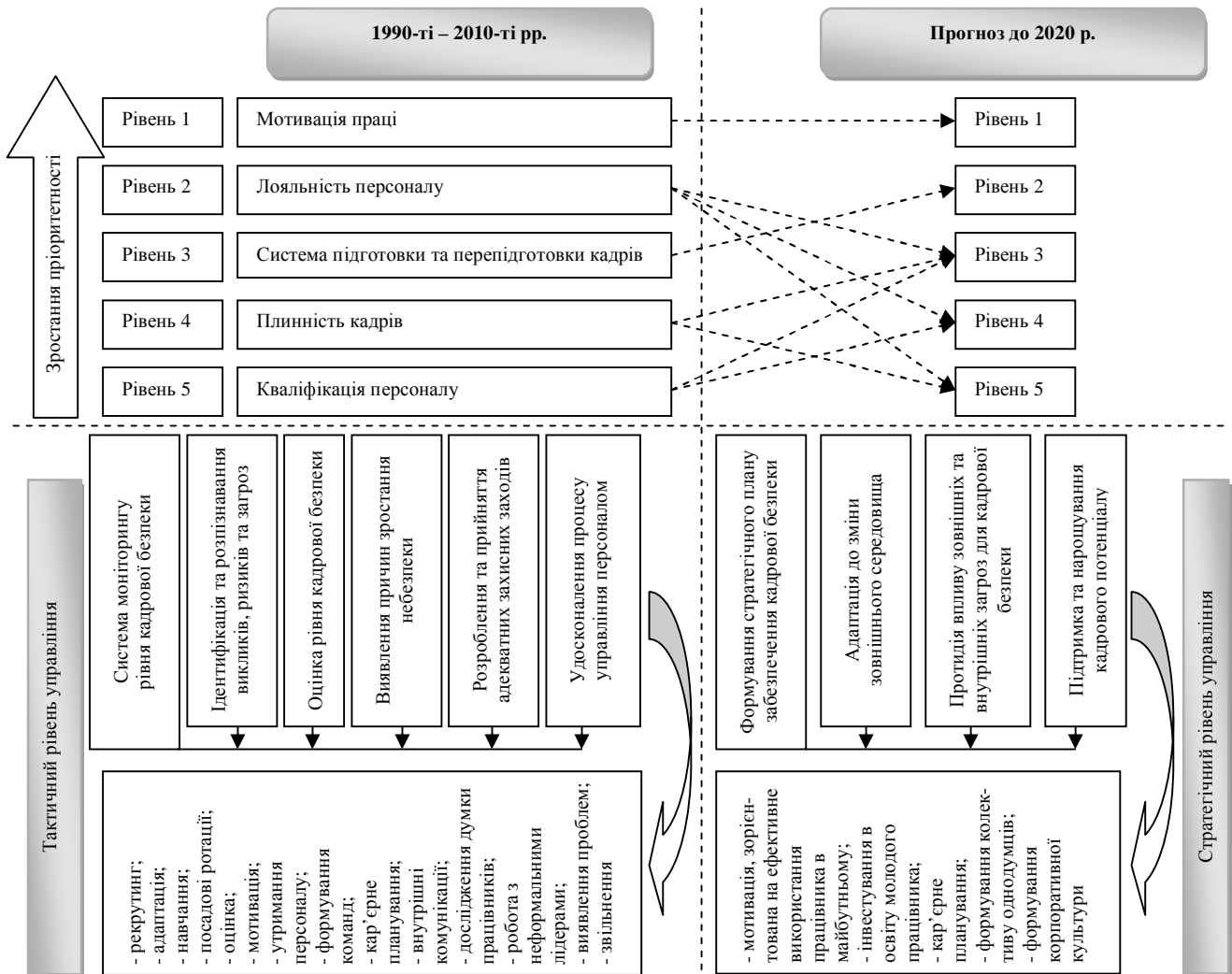

Рис. 6. Модель управління персоналом у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства

Побудовано автором

У підрозділі 4.3 «Методичні аспекти формування заходів протидії дестабілізуючим чинникам зовнішнього середовища у їх впливі на економічну безпеку підприємств транспортного машинобудування» на основі встановлення факту, що окреме підприємство є малофункціональним у процесі протидії впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища, доведено необхідність об'єднання зусиль декількох підприємств. Це зумовлено тим, що такий процес вимагає залучення значної кількості засобів, зокрема, висококваліфікованих фахівців у різних сферах та фінансових ресурсів. При цьому немає впевненості в тому, що будуть досягнуті заплановані результати у передбачувані терміни. Виникатиме ситуація, за якої підприємства лише нарощуватимуть обсяги трансакційних витрат і не отримуватимуть бажаного

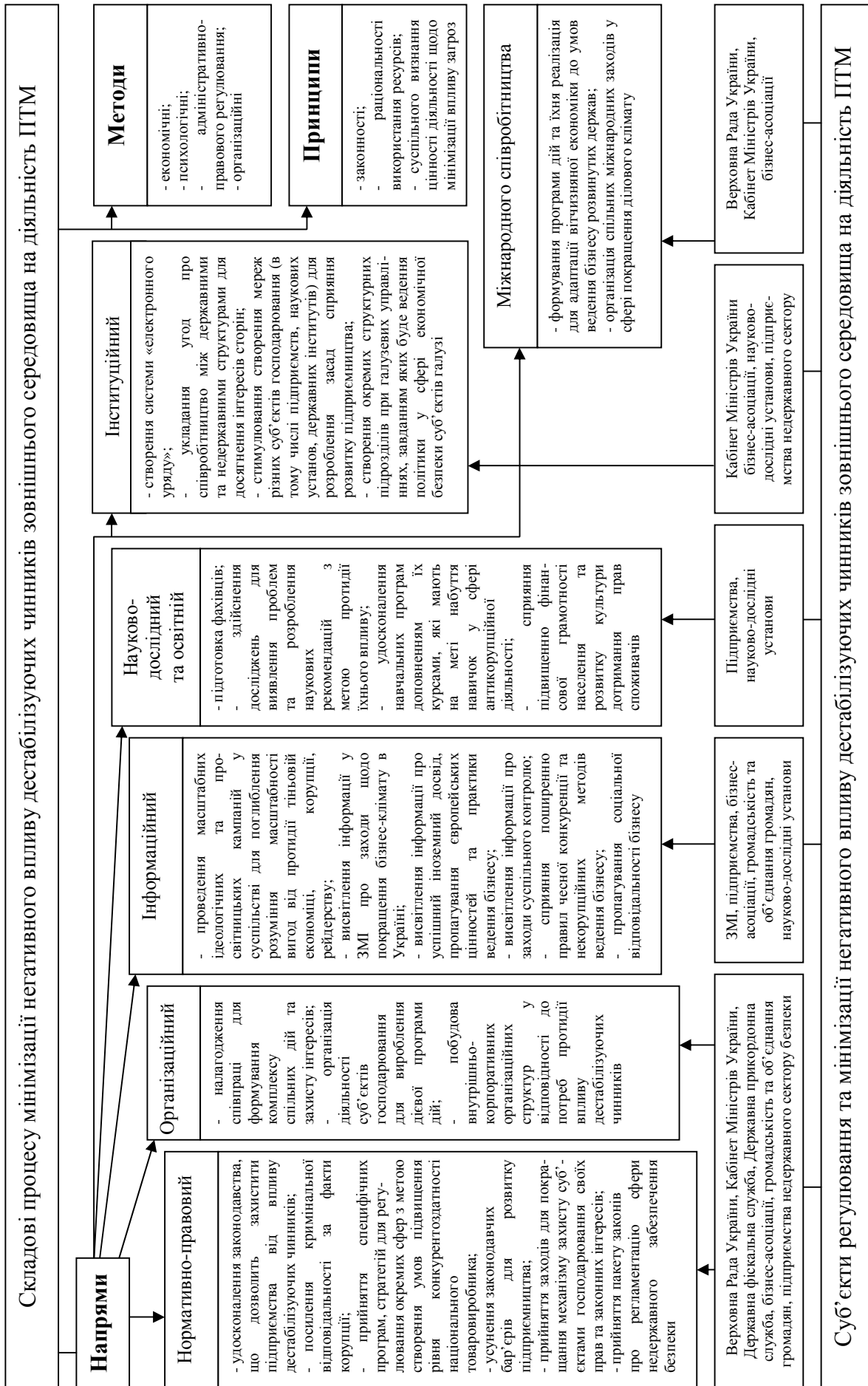
результату. Тому ефективною формою взаємодії підприємств, з метою протидії впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища, визнано утворення бізнес-асоціацій. Участь у них дозволить окремим підприємствам отримати синергетичний ефект, який виражається у виявленні та нарощуванні показників, досягнути яких вдалося внаслідок об'єднання зусиль, а також полягає в ефективному комбінуванні взаємодоповнюючих ресурсів, усуненні дублюючих функцій, посиленні позиції в середовищі, підвищенні ефективності здійснюваних заходів. Зважаючи на ці особливості, розроблено пропозиції для об'єднання зусиль асоціацій різного спрямування та сформовано комплекс заходів щодо протидії впливу дестабілізуючих чинників.

У зв'язку з тим, що рейдерство за своєю суттю є загрозою, яка безпосередньо впливає на існування підприємства, доведено необхідність формування заходів протидії рейдерству кожним підприємством індивідуально. Розроблено рекомендаційні заходи (попереджувальні та дійові) для підприємств транспортного машинобудування, що дозволять уникнути (попередити) настання неправомірної зміни власника підприємств.

Ефективним шляхом протидії впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища є використання можливостей співпраці з недержавними та державними інститутами. Керуючись таким положенням, розроблено методологічний підхід мінімізації впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища на діяльність підприємств транспортного машинобудування (рис. 7), особливістю якого є те, що визначено напрями, методи та принципи діяльності підприємств, державних і суспільних інститутів з метою протидії негативним проявам. Доцільно наголосити на необхідності залучення громадськості та об'єднань громадян до складу суб'єктів мінімізації таких процесів на діяльність підприємств транспортного машинобудування, що сприятиме формуванню позитивного світогляду населення і забезпечить можливість уникнути низки загроз.

У підрозділі **4.4 «Імплементация зарубіжного досвіду протидії впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища в українську практику комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств»**, базуючись на результатах аналізу досвіду протидії макроекономічним загрозам у Данії, Швеції, Сінгапурі, Швейцарії, Нідерландах, Німеччині, Румунії, Білорусі, Литві, Великобританії, США, Російській Федерації, вивчено можливості його імплементации у вітчизняну практику та розроблено рекомендації щодо формування національної політики протидії макроекономічним загрозам на основі публічного узгодження основних цілей і шляхів їх досягнення в системі політичних і державних інститутів та у суспільстві, роз'яснення основних положень у відповідності до інтересів всіх суб'єктів (особа, суспільство, держава).

У п'ятому розділі **«Напрями організування комплексного забезпечення економічної безпеки на підприємствах транспортного машинобудування»** автором запропоновано принципово нові методологічні аспекти здійснення комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств, що дозволяє отримати вищу ефективність від здійснюваних заходів у сфері забезпечення безпеки.

Рис. 7. Методологічний підхід мінімізації негативного впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища на діяльність підприємств транспортного машинобудування (ПТМ)

Побудовано автором

У підрозділі 5.1 «Методика оцінювання рівня економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування» на основі дослідження різних підходів до оцінювання рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання встановлено відсутність універсального підходу, що зумовило потребу у його розробленні з урахуванням особливостей діяльності підприємств транспортного машинобудування. Комплексне забезпечення економічної безпеки вищезазначених підприємств гарантує підвищену результативність організованої діяльності щодо реалізації стратегії, яку можна визначити шляхом проведення оцінювання рівня економічної безпеки.

З метою викладу ключових аспектів розробленої методики оцінювання рівня економічної безпеки увага сконцентрована на багаторівневому принципі оцінювання, тобто на обґрунтуванні можливості здійснення тактичної та стратегічної оцінок рівня безпеки (рис. 8).

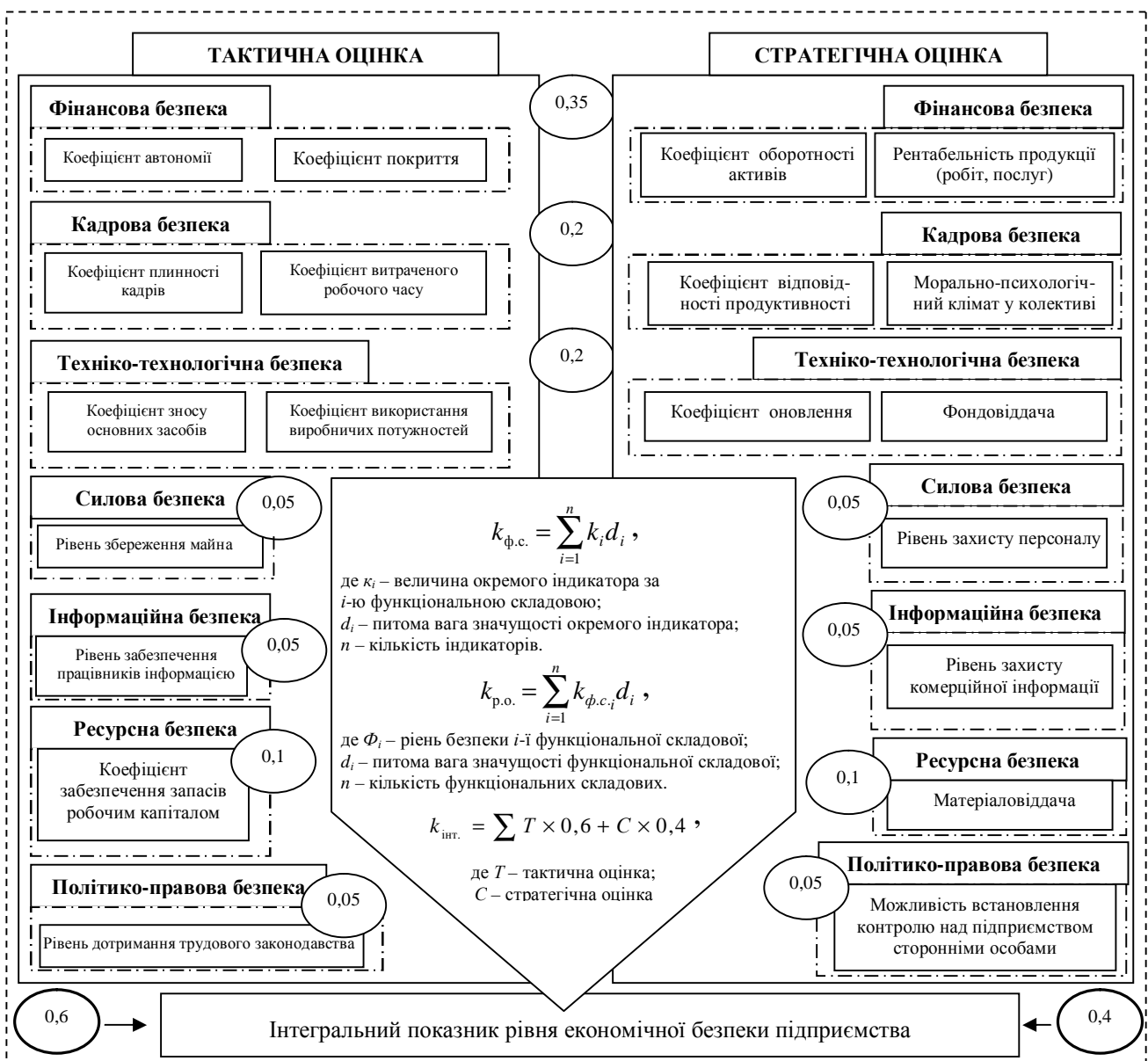

Рис. 8. Методика оцінювання рівня економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування

Побудовано автором

Запропоновано авторський підхід щодо поділу рівня безпеки на три категорії:

- *низький* – фактичне значення окремого індикатора, функціональної складової, рівня оцінки чи інтегрального показника характеризується наявністю тенденцій зростання рівня небезпеки, фактичних ознак кризи та загрози існуванню підприємства як соціально-економічної системи;

- *достатній* – фактичне значення перебуває в допустимих межах, коли рівень безпеки уможливує функціонування підприємства, хоча рівень безпеки є недостатньо високим, існує можливість реалізації окремих загроз та зростання рівня небезпеки в майбутньому;

- *високий* – розраховане фактичне значення вказує на високий рівень безпеки, стійкість та можливість розвитку підприємства як соціально-економічної системи.

Особливістю розробленої методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємств є можливість визначення єдиного інтегрального показника, який наочно демонструє результативність забезпечення безпеки в умовах діяльності конкретного підприємства.

Результати розрахунку інтегрального показника рівня економічної безпеки десяти підприємств, які спеціалізуються на виробництві автомобільної техніки в Україні (ПАТ «Авторадіотор», ПАТ «АвтоКраз», ПАТ «Єврокар», ПАТ «Богдан Моторс», ПАТ «ЗАЗ», ПАТ «Полтавський автоагрегатний завод», ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси», ПАТ «Кам'янець-Подільськавтоагрегат», ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів», ПАТ «Чернігівський автозавод»), відображені у табл. 3.

Таблиця 3

Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування України

Підприємство	період				
	2009	2010	2011	2012	2013
ПАТ «Авторадіотор»	0,38 / достатній	0,46 / достатній	0,52 / достатній	0,49 / достатній	0,5 / достатній
ПАТ «АвтоКраз»	0,36 / достатній	0,36 / достатній	0,33 / низький	0,25 / низький	0,38 / достатній
ПАТ «Єврокар»	0,64 / достатній	0,56 / достатній	0,55 / достатній	0,59 / достатній	0,48 / достатній
ПАТ «Богдан Моторс»	0,58 / достатній	0,63 / достатній	0,65 / достатній	0,64 / достатній	0,61 / достатній
ПАТ «ЗАЗ»	0,70 / високий	0,68 / достатній	0,68 / достатній	0,65 / достатній	0,61 / достатній
ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів»	0,69 / достатній	0,53 / достатній	0,47 / достатній	0,36 / достатній	0,34 / низький
ПАТ «Полтавський автоагрегатний завод»	0,59 / достатній	0,56 / достатній	0,59 / достатній	0,53 / достатній	0,49 / достатній
ПАТ «Кам'янець-Подільськавтоагрегат»	0,33 / низький	0,37 / достатній	0,28 / низький	0,25 / низький	0,3 / низький
ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси»	0,85 / високий	0,82 / високий	0,83 / високий	0,82 / високий	0,84 / високий
ПАТ «Чернігівський автозавод»	0,63 / достатній	0,67 / достатній	0,58 / достатній	0,54 / достатній	0,53 / достатній

Побудовано автором

Отримані результати дозволяють визначити проблемні сфери у діяльності підприємств транспортного машинобудування та простежити динаміку рівня економічної безпеки, що створює передумови для здійснення відповідного коригування процесу комплексного забезпечення економічної безпеки.

У підрозділі 5.2 «Стратегічне моделювання комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування» на основі побудованої моделі вибору стратегії економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, яка враховує

результати оцінки рівня економічної безпеки підприємства, рівні внутрішніх і зовнішніх загроз, обґрунтовано методологічні засади вибору однієї з трьох базових стратегій (захисна, адаптаційна та пасивна) як адекватної до наявних можливостей підприємства. Обґрунтування здійснено шляхом використання теорії нечітких множин, основною компонентою яких є функції належності, побудовані з використанням терм-множини значень і лінгвістичних термів-факторів, які дозволили отримати нечіткі логічні рівняння впливу лінгвістичних змінних на сферу економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, що уможливорює процес прогнозування.

У роботі сформовано нечітку базу знань вибору стратегії економічної безпеки:

стратегія (Z), яка характеризує низький рівень безпеки та високий рівень загроз – захисна:

якщо ($z_1 = \text{низький}$), ($z_2 = \text{високий}$) і ($z_3 = \text{високий}$)
 або ($z_1 = \text{низький}$), ($z_2 = \text{допустимий}$) і ($z_3 = \text{високий}$)
 або ($z_1 = \text{низький}$), ($z_2 = \text{високий}$) і ($z_3 = \text{допустимий}$);

стратегія (Z), яка характеризує допустимий рівень безпеки та допустимий рівень загроз – адаптаційна:

якщо ($z_1 = \text{достатній}$), ($z_2 = \text{допустимий}$) і ($z_3 = \text{допустимий}$)
 або ($z_1 = \text{достатній}$), ($z_2 = \text{високий}$) і ($z_3 = \text{допустимий}$)
 або ($z_1 = \text{достатній}$), ($z_2 = \text{низький}$) і ($z_3 = \text{допустимий}$)
 або ($z_1 = \text{достатній}$), ($z_2 = \text{допустимий}$) і ($z_3 = \text{високий}$)
 або ($z_1 = \text{достатній}$), ($z_2 = \text{допустимий}$) і ($z_3 = \text{низький}$);

стратегія (Z), яка характеризує високий рівень безпеки та низький рівень загроз – пасивна

якщо ($z_1 = \text{високий}$), ($z_2 = \text{низький}$) і ($z_3 = \text{низький}$)
 або ($z_1 = \text{високий}$), ($z_2 = \text{низький}$) і ($z_3 = \text{допустимий}$)
 або ($z_1 = \text{високий}$), ($z_2 = \text{допустимий}$) і ($z_3 = \text{низький}$).

У відповідності до визначених умов застосування захисної стратегії зумовлюється низьким рівнем економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування при високому рівні внутрішніх та зовнішніх загроз. Відтак, захисна стратегія передбачає реалізацію низки взаємопов'язаних заходів, спрямованих на нейтралізацію внутрішніх загроз і адаптацію до зміни зовнішнього середовища.

Основою розроблення та реалізації адаптаційної стратегії є достатній рівень економічної безпеки за результатами опитування експертів, які визначають рівні зовнішніх та внутрішніх загроз як допустимі. Адаптаційна стратегія передбачає реалізацію низки заходів, що спрямовані на удосконалення процесу забезпечення економічної безпеки з метою підвищення рівня безпеки та недопущення реалізації найбільших загроз.

Якщо рівень економічної безпеки підприємства визначений як високий, а рівні зовнішніх та внутрішніх загроз, на думку експертів, є низькими, то доцільно застосувати пасивну стратегію, яка передбачає відслідковування змін у зовнішньому та внутрішньому середовищах (виявлення слабких сигналів), розроблення превентивних захисних заходів з можливістю швидкої реакції з мінімальними витратами ресурсів.

Використання розробленого методичного підходу дозволить підприємствам транспортного машинобудування вдосконалити процес стратегічного планування з урахуванням рівня економічної безпеки та рівнів внутрішніх і зовнішніх загроз.

У підрозділі **5.3 «Оцінювання ефективності комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування»** відзначено, що розрахунок ефективності забезпечення економічної безпеки підприємства вважається одним з найскладніших завдань, яке на сьогодні не має єдиного загальноприйнятого шляху вирішення. Запропоновано загальний, сукупний, а з математичної точки зору – інтегральний показник ефективності комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства визначати, виходячи з потреби здійснення оцінки: досягнення та підтримки необхідного для ефективного функціонування рівня безпеки у розрізі кожної функціональної складової; виконання цільових орієнтирів, які, враховуючи рівень безпеки за кожною функціональною складовою, характеризують наявність можливостей для розвитку підприємства; ступеня реалізації інтересів у сфері економічної безпеки. Доведено, що оцінка ефективності комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства є багатоетапним процесом, який, спираючись на сформовані теоретичні засади забезпечення економічної безпеки, передбачає врахування зміни рівня безпеки в часі (тобто динамічний аспект), визначення ступеня досягнення цільових орієнтирів (тобто статичний аспект), що у сукупності дозволяє визначити інтегральний показник, який характеризує ступінь реалізації інтересів у сфері економічної безпеки.

Для оцінювання загального ефекту, тобто визначення інтегрального показника, застосовано експертну систему оцінювання, для чого сформовано групу експертів, а також використано об'єктивні статистичні та аналітичні дані як конкретного підприємства (ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів»), так і тенденції розвитку вітчизняного транспортного машинобудування та національної економіки.

У відповідності до обґрунтованої шкали оцінювання ефекту (1 – «суттєве погіршення»; 2 – «незначне погіршення»; 3 – «без змін»; 4 – «незначне покращення»; 5 – «суттєве покращення»), отримані наступні узагальнені результати:

$$R = 1 \times 0 + 2 \times 0,0310 + 3 \times 0,4796 + 4 \times 0,04831 + 5 \times 0,0063 = 3,4647.$$

Ефективність комплексного забезпечення, що ґрунтується на використанні непараметричних підходів до вимірювання динамічних зв'язків, щодо ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів», за обраною шкалою оцінок, було охарактеризовано позицією між «без змін» та «незначне покращення».

Запропонований методичний підхід, уможливаючи визначення інтегрального показника, тобто отримання кількісної характеристики ефективності комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства транспортного машинобудування, може бути використаний для розроблення, уточнення та/або корегування тактики і стратегії у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки конкретного підприємства.

ВИСНОВКИ

Основні наукові результати проведеного дослідження дали можливість розв'язати важливу наукову проблему, яка полягала у розробці теоретико-методологічних засад комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств, а також зробити такі висновки і рекомендації:

1. Базуючись на результатах власних досліджень теоретичних аспектів і особливостей трактування представниками вітчизняної та закордонних безпекознавчих шкіл понять «економічна безпека підприємства», «система економічної безпеки підприємства», «дестабілізуючі чинники», запропоновано низку авторських визначень, які створюють базис для розробки методології комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств.

Доведено необхідність комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств (під ним запропоновано розуміти узгоджений процес взаємодії суб'єктів різних рівнів управління з метою всебічного дослідження причинно-наслідкових залежностей між впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємства, оцінювання вхідних параметрів, зміну і розвиток їх значень у просторі та часі, аналіз вихідних параметрів для прийняття рішень з метою досягнення бажаного рівня економічної безпеки), що, на відміну від існуючих наукових підходів, дає змогу врахувати стратегічну і тактичну складові такого процесу, визначити елементи його конфігурації, які забезпечать можливість залучення суб'єктів різних рівнів з метою вчасного виявлення, попередження та ліквідації наслідків впливу дестабілізуючих чинників для досягнення інтересів підприємства.

Аналіз низки наукових праць щодо визначення понять «виклики», «ризики», «загрози», «небезпека» у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств дозволив виробити і формалізувати авторське розуміння термінів, відповідно до якого вищезазначені поняття віднесені до дестабілізуючих чинників: «виклики» – це сукупність обставин, не обов'язково негативного впливу, на які необхідно відреагувати, при цьому їх ігнорування може спричинити позитивні чи негативні наслідки для підприємств; «загрози» – вплив зовнішнього середовища, його суб'єктів чи внутрішніх елементів системи, що може призвести до потенційних втрат; «ризики» – настання суб'єктивних і/або об'єктивних подій у кожній зі сфер діяльності промислового підприємства у зв'язку з актуалізацією загроз, що здатні призвести до позитивних чи негативних наслідків для нього і спричинити відхилення від запланованих параметрів; «небезпека» – форма прояву загрози, що призводить до реальних втрат.

2. Розроблено структуру комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств, особливістю якої є поєднання стратегічного і тактичного планування діяльності, формування та управління функціонуванням системи економічної безпеки, здійснення моніторингу та контролю, а також мотивування працівників і управління лояльністю персоналу, що дасть можливість суб'єктам забезпечення економічної безпеки на основі аналізу інформації, яка надходить із зовнішнього та внутрішнього середовищ під-

приємства, сприяти ефективному функціонуванню системи економічної безпеки. Послідовність здійснення комплексного забезпечення економічної безпеки відтворена у вигляді алгоритму, який дозволяє чітко визначити та розподілити функції та завдання між суб'єктами забезпечення безпеки на підприємстві.

3. Враховуючи умови функціонування підприємств транспортного машинобудування та потребу досягнення стабільного рівня їх економічної безпеки, доведено необхідність дослідження впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ. Шляхом експертного оцінювання сформовано перелік пріоритетних дестабілізуючих чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ. Це стало основою для розроблення методичних рекомендацій щодо формування заходів з попередження чи мінімізації їхнього впливу у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки і створить можливість для реалізації інтересів аналізованих суб'єктів господарювання.

4. Опрацьовано методологічний підхід до організації системи управління персоналом у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств, який включає перелік принципів ідентифікації дій персоналу як домінуючої загрози економічній безпеці підприємств транспортного машинобудування та сценарії діяльності керівництва для протидії зазначеного впливу. До вищезазначених принципів запропоновано віднести такі: компетентності – характеризує рівень професіоналізму та фахових навичок працівника; законності дій – демонструє рівень дотримання норм чинного законодавства та внутрішньокорпоративних норм; лояльності – відображає рівень готовності працівника дотримуватися корпоративних вимог та здійснювати свої дії, чітко виконуючи приписи внутрішніх документів підприємства та відповідно до домовленостей, узгоджених при прийомі на роботу, спрямування власних дій та зусиль на максимальне досягнення цілей підприємства та відстоювання його інтересів; здатності до розвитку – характеризує здатність працівника до самовдосконалення. Обумовлено вагомість принципу «лояльність персоналу», рівень якої безпосередньо впливає на економічну безпеку, що дозволило змодельовати взаємозв'язок процесу управління лояльністю працівників підприємств з рівнем його конкурентоспроможності та економічної безпеки, а також розробити систему дій керівництва для підвищення рівня лояльності персоналу. Використання розробленого методологічного підходу забезпечить реалізацію підприємствами транспортного машинобудування політики ефективного управління персоналом з метою підвищення рівня їх економічної безпеки.

5. Побудовано модель управління персоналом у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, суть якої полягає у можливості вдосконалення процесу управління на стратегічному і тактичному рівнях шляхом розроблення (із застосуванням теорії графів та матричного аналізу) сукупності ймовірних прогнозів щодо зміни рівня впливу персоналу на рівень економічної безпеки для прийняття та реалізації ефективних рішень, спрямованих на нейтралізацію загроз для безпеки підприємств.

6. Зважаючи на встановлений факт неефективності здійснюваних заходів підприємствами з метою протидії дестабілізуючим чинникам зовнішнього середовища, доведено необхідність їх активізації шляхом об'єднання зусиль декількох суб'єктів господарювання. Розроблено методологічний підхід протидії проявам впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища завдяки об'єднанню зусиль підприємств та державних і суспільних інститутів. У такому підході визначено напрями, методи та принципи діяльності цих суб'єктів; результатом його реалізації стане досягнення бажаних результатів щодо зниження рівня негативного впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища на діяльність підприємств транспортного машинобудування.

7. З метою забезпечення високого рівня економічної безпеки у процесі функціонування підприємств транспортного машинобудування доведено необхідність виявлення слабких сигналів прояву дестабілізуючих чинників, що дозволить спрямувати управлінські рішення на раннє виявлення та попередження змін. За авторським підходом, слабкими сигналами у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування запропоновано вважати виклики, які спричиняються змінами умов зовнішнього чи внутрішнього середовищ. З урахуванням зазначених аспектів змодельований перелік імовірних слабких сигналів у функціональних складових економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування та розроблено методичний підхід до організації процесу виявлення слабких сигналів, який полягає у його поетапній структуризації. Це дозволить підвищити рівень управління для досягнення високих показників функціонування системи забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання у промисловості.

8. На основі вивчення різних підходів щодо оцінювання рівня економічної безпеки встановлено відсутність універсального підходу, що зумовило потребу у його розробленні з урахуванням особливостей підприємств транспортного машинобудування. Аналіз результатів діяльності таких підприємств та підсумків ранжування впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ надав можливість опрацювати методику оцінювання рівня економічної безпеки, використання якої дозволить підприємствам на основі визначення безпеки щодо кожного окремого індикатора та функціональної складової обчислити значення інтегрального показника для формування тактики і стратегії здійснення комплексного забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання.

9. Беручи до уваги особливості побудованої моделі вибору стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, яка враховує результати оцінки рівня економічної безпеки підприємства, рівнів внутрішніх і зовнішніх загроз, обґрунтовано методологічні засади вибору однієї з трьох базових стратегій (захисна, адаптаційна та пасивна) як адекватної до наявних можливостей підприємства.

10. Розроблено методичний підхід щодо визначення інтегрального показника ефективності комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, значення якого полягає у системному оцінюванні досягнутого рівня економічної безпеки за її функціональними складовими, ступеня реалізації цільових орієнтирів та міри задоволення інтересів у сфері економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Одержані результати можуть бути використані для розроблення, уточнення та/або коригування тактики і стратегії у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Використання запропонованого підходу оцінювання ефективності запропонованих автором методологічних підходів та практичних рекомендацій щодо комплексного забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств транспортного машинобудування свідчить про покращення результативності забезпечення їх економічної безпеки від 11,4 % до 15,9 %.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Копитко М.І. Економічна безпека підприємств з виробництва транспортних засобів: [Монографія] / М.І. Копитко – Львів: Ліга-Прес, 2015. – 556 с. (32,3 др. арк.).

Рецензія: // Економіка та держава. – № 6. – червень, 2015. – С. 150.

Рецензія: // Вчені записки Університету «КРОК». Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 2 (1997). – Вип. 40. – К., 2015. – С. 149-150.

2. Копитко М.І. Закордонний досвід боротьби з корупцією / М.І. Копитко, С.В. Кондратюк // Колективна монографія Львівського державного університету внутрішніх справ «Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження» (Р. 4.5, С. 161-213); керівник авт. кол. доц. І.О. Ревак – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 220 с. (3,25 др. арк.). *Особистий внесок автора: досліджено специфіку протидії корупції на міжнародному рівні і розроблено рекомендації для імплементації у вітчизняній практиці.*

3. Копитко М.І. Державне регулювання підприємницької діяльності та його вплив на рівень фінансової безпеки підприємств / М.І. Копитко // Колективна монографія Львівського державного університету внутрішніх справ «Фіскально-бюджетні механізми забезпечення фінансової безпеки держави» (Р. 1.8, С. 147-169); Г.Я. Аніловська, М.Й. Штангрет та ін.; [за ред. Г.Я. Аніловської та М.Й. Штангрета]. – Львів: СПОЛОМ, 2012. – 465 с. (1,38 др. арк.).

4. Копитко М.І. Система захисту вітчизняних підприємств промисловості / М.І. Копитко // Monografia Politechniki Rzeszowskiej im. Ignacego Łukasiewicza «Systemy i środki transportu samochodowego. Wybrane zagadnienia. Seria: Transport. Nr 3» (Р. IV-5 С. 339-344); pod redakcją naukową Kazimierza Lejdy. – Poland, Rzeszów: Politechnika Rzeszowska, 2012. – 410 s. (0,31 др. арк.).

5. Копытко М.И. Проблемы и перспективы обеспечения энергетическими ресурсами как неотъемлемая составляющая процесса обеспечения экономической безопасности промышленных предприятий / М.И. Копытко, А.С. Завербный // Монография «Национальная и региональная экономика: текущие научные проблемы Восточной Европы» (Р. 11, С. 120-131); за ред. Эльжбеты Милош. – Poland, Lublin: Politechnika Lubelska, 2013. – 189 s. (0,69 др. арк.). *Особистий внесок автора: розроблено комплекс переваг, які отримують підприємство та галузь при ефективному використанні енергетичних ресурсів.*

6. Копитко М.І. Економічна безпека промислових підприємств у процесі здійснення інноваційної діяльності / М.І. Копитко // Monografia Politechniki Rzeszowskiej im. Ignacego Łukasiewicza «Systemy i środki transportu samochodowego. Wybrane zagadnienia. Seria: Transport. Nr 4» (Р. IV-7, С. 457-472); pod redakcją naukową Kazimierza Lejdy. – Poland, Rzeszów: Politechnika Rzeszowska, 2013. – 568 s. (0,94 др. арк.).

7. Копитко М.І. Дослідження процесу виходу з кризи підприємств автобудівної галузі в Україні та світі / М.І. Копитко // Monografia Politechniki Rzeszowskiej im. Ignacego Łukasiewicza «Systemy i środki transportu samochodowego. Wybrane zagadnienia. Seria: Transport. Nr 5» (Р. IV-4, С. 345-352); pod redakcją naukową Kazimierza Lejdy. – Poland, Rzeszów: Politechnika Rzeszowska, 2014. – 437 s. (0,43 др. арк.).

8. Копитко М.І. Моделирование влияния персонала на уровень экономической безопасности предприятий с производства транспортных средств / М.І. Копитко // Collective monograph «Problems of social and economic development of business» (Р. 3.11, С. 293-298). – Montreal, Canada: Publishing house «BREEZE», 2014. – 408 p. (0,94 др. арк.).

9. Копитко М.І. Організаційно-управлінський механізм гарантування економічної безпеки промислових підприємств в Україні / М.І. Копитко // Колективна монографія Республіканського ВНЗ «Кримський гуманітарний університет» «Сучасні тенденції управління розвитком організаційно-економічних систем (новий погляд)» (Р. 6.1, С. 523-538); за заг. ред. д.е.н., професора Р.Р. Тіміргалєєвої. – Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2014. – 662 с. (0,94 др. арк.).

10. Копитко М.І. Структуризація механізму забезпечення безпеки підприємства як інструменту формування організаційно-управлінської моделі сталого розвитку економіки України / З.Б. Живко, М.І. Копитко, О.Б. Баворовська // Колективна монографія Львівського державного університету внутрішніх справ «Актуальні проблеми сталого розвитку економіки України» (Р. 5.2, С. 406-423); за ред. Р.І. Тринька та Я.С. Піцура – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 508 с. (1,06 др. арк.). *Особистий внесок автора: розроблено механізм забезпечення економічної безпеки підприємств у промисловості.*

11. Копитко М.І. Характеристики персоналу як ключової загрози економічній безпеці промислових підприємств / М.І. Копитко // Колективна монографія Української інженерно-педагогічної академії «Сучасна економіка: актуальні проблеми та перспективи розвитку» (Р. 7.4, С. 162-169); за заг. ред. д.е.н., професора В.В. Прохорової. – Х.: «НТМТ», 2014. – 296 с. (0,43 др. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Керницька М.І. Проблеми економічної безпеки України у контексті євроінтеграційних процесів / М.І. Керницька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія економічна). Збірник наукових праць. – Львів, 2010. – Вип. 1. – С. 172-179. (0,5 др. арк.).
2. Керницька М.І. Актуальність проблеми оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств / М.І. Керницька // Проблеми науки. Науковий журнал. – К., 2010. – № 10/2010. – С. 32-35. (0,25 др. арк.).
3. Керницька М.І. Економічна безпека підприємств в умовах сьогодення / М.І. Керницька, О.В. Гук, Г.І. Шимечко // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – Львів: ЛНУ ім. Франка, 2010. – № 43. – С. 325-330. (0,38 др. арк.). *Особистий внесок автора: обґрунтовано перелік функціональних складових економічної безпеки суб'єктів господарювання.*
4. Копитко М.І. Визначення рівня економічної безпеки промислових підприємств шляхом використання методу експертного оцінювання / М.І. Копитко // Проблеми науки. Науковий журнал. – К., 2011. – № 6/2011. – С. 37-40. (0,25 др. арк.).
5. Копитко М.І. Наслідки впливу корупції на суб'єкти господарювання вітчизняної промисловості / М.І. Копитко // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – Чернівці-Луцьк: ЧТЕІ КНТЕУ, 2011. – Вип. II (42). – Ч.2. – Т.1. – С. 283-288. (0,38 др. арк.).
6. Копитко М.І. Чинники системи гарантування економічної безпеки суб'єктів господарювання / М.І. Копитко // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Науковий журнал. – Луганськ, 2011. – № 3 (157). – Ч. 2. – С. 122-125. (0,25 др. арк.).
7. Копитко М.І. Умови ведення бізнесу в Україні як ключовий фактор впливу на рівень економічної безпеки промислових підприємств / М.І. Копитко // Вісник Національного транспортного університету. – К.: НТУ, 2012. – В 2-х ч. – Ч. 1.– Випуск 26. – С. 413-419. (0,44 др. арк.).
8. Копитко М.І. Наслідки впливу корупції на діяльність вітчизняних підприємств автотранспортної галузі / М.І. Копитко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія економічна). Збірник наукових праць. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – Вип. 2. – С. 283-292. (0,63 др. арк.).
9. Копитко М.І. Особливості процесу тіньової діяльності промислових підприємств / М.І. Копитко // Актуальні проблеми економіки. Науковий економічний журнал. – К.: Національна академія управління, 2013. – № 9 (147). – С. 102-107. (0,38 др. арк.).
10. Копитко М.І. Дослідження системи економічної безпеки промислових підприємств / М.І. Копитко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. Збірник наукових праць / головний редактор М.М. Цимбалюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – Вип. 2. – С.260-266. (0,44 др. арк.).
11. Копитко М.І. Аналіз ключових понять у сфері гарантування економічної безпеки промислових підприємств / М.І. Копитко // Економіка:

реалії часу. Науковий журнал, 2013. – № 5 (10). – С. 12-18. – Режим доступу до журн.: <http://www.economics.opu.ua/files/archive/2013/n5.html>. (0,44 др. арк.).

12. Копитко М.І. Корупція як ключова загроза економічній безпеці промислових підприємств в Україні / М.І. Копитко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. Збірник наукових праць / головний редактор В.В. Серета – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – Вип. 1. – С. 211-224. (0,87 др. арк.).

13. Копитко М.І. Виявлення слабких сигналів середовища функціонування як запорука формування високого рівня економічної безпеки промислових підприємств / М.І. Копитко // Економіка і держава. Міжнародний науково-практичний журнал, 2014. – № 11. – С. 24-27. (0,25 др. арк.).

14. Копитко М.І. Аналіз тріади «потенційний зловмисник – загроза – об'єкт» з позиції гарантування економічної безпеки промислових підприємств / М.І. Копитко // Науковий вісник НЛТУ України. Збірник науково-технічних праць. – Львів: НЛТУ, 2014. – Вип. 24.10. – С. 199-204. (0,38 др. арк.).

15. Копитко М.І. Використання методів антисипативного управління як спосіб удосконалення процесу функціонування системи гарантування економічної безпеки / М.І. Копитко // Галицький економічний вісник. – Тернопіль: ТНТУ, 2014. – Том 46. – № 3. – С.93-100. (0,5 др. арк.).

16. Копитко М.І. Моделювання системи економічної безпеки промислових підприємств на основі використання теорії «м'яких» обчислень / М.І. Копитко // Стратегія економічного розвитку України. Збірник наукових статей. – К.: КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2014. – № 35. – С. 227-234. (0,5 др. арк.).

17. Копитко М.І. Невизначеність як властивість середовища функціонування промислових підприємств / М.І. Копитко // Економічний аналіз. Зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 17. – № 2. – С. 61-68. (0,5 др. арк.).

18. Копитко М.І. Вплив факторів кадрової сфери на економічну безпеку підприємств з виробництва транспортних засобів / М.І. Копитко // Вчені записки Університету «КРОК». Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 1 (1997). – Вип. 38. – К., 2014. – 145 с. – С. 86-98. (0,81 др. арк.).

19. Копитко М.І. Інформаційна діяльність підприємств транспортного машинобудування у структурі процесу забезпечення економічної безпеки / М.І. Копитко // Вісник ДонНУ. Серія В Економіка і право, 2015. – № 2015/1. – С. 167-170. (0,25 др. арк.).

20. Копитко М.І. Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки автомобілебудівних підприємств / В.Г. Алькема, М.І. Копитко // Вчені записки Університету «КРОК». Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 1 (1997). – Вип. 39. – К., 2015. – С. 75-88. (0,25 др. арк.).
Особистий внесок автора: сформовано структуру інтегрального показника рівня економічної безпеки досліджуваних підприємств з урахуванням стратегічної та тактичної складових.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Копытко М.И. Особенности проявлений теневой экономики в процессе деятельности промышленных предприятий Украины / М.И. Копытко // Современные фундаментальные и прикладные исследования. Международное научное издание. – Кисловодск: Изд-во УЦ «МАГИСТР», 2013. – В 2 т. – Т. 2 – № 1 (8). – С. 72-76. (0,3 др. арк.).
2. Kopytko M. Structure of action for the management of industrial enterprise staff loyalty / M. Kopytko // Institutionelle Grundlagen für die Funktionierung der Ökonomik unter den Bedingungen der Transformation: Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel. – Deutschland, Nürnberg: Verlag SWG imex GmbH, 2014. – Vol. 1. – С. 211-214. (0,25 др. арк.).
3. Kopytko M. Problems of implementation of international practice for ensuring of economic security of enterprises of Ukraine / M. Kopytko // Problems of social and economic development of business. Collection of scientific articles. – Canada, Montreal: Publishing house «BREEZE», 2014. – Vol. 2. – С. 263-266. (0,25 др. арк.).
4. Копытко М.И. Методология оценки уровня экономической безопасности промышленных предприятий / М.И. Копытко // Современные технологии управления, 2014. – № 07 (43). – Режим доступа к журн.: <http://sovman.ru>. (0,36 др. арк.).
5. Копытко М.И. Особенности процесса гарантирования экономической безопасности машиностроительных предприятий / М.И. Копытко // Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ. Международное научное издание, 2014. – № 4. – С. 163-171. – Режим доступа к журн.: fund-issled-intern.esrae.ru/4-54. (0,55 др. арк.).

Інші публікації, що додатково відображають результати дисертації:

1. Керницька М.І. Корупція та відповідальність за корупційні дії: навч.-метод. посібн. / Л.І. Гук, М.І. Керницька, Н.А. Кравченко, Т.В. Міхновець, М.В. Чугаєвський, О.М. Шевчук, за заг. ред. проф. К.М. Левківського. – Львів: Астролябія, 2009. – 160 с. (10 др. арк.).
2. Керницька М.І. Економічна безпека підприємств, організацій, установ: навч. посібн. / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко, М.І. Керницька, М.О. Живко – К.: Правова єдність, 2009. – 544 с. (34 др. арк.).
3. Копитко М.І. Економічна безпека підприємств: підручник / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко, М.І. Копитко, О.В. Гук, Г.І. Шимечко, М.О. Живко. – К.: Алерта, 2011. – 704 с. (44 др. арк.).
4. Копитко М.І. Аналіз теоретичних підходів до визначення поняття та складових елементів системи економічної безпеки підприємств / М.І. Копитко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – Херсон, 2013. – Вип. 3. – С. 59-64. (0,37 др. арк.).
5. Копитко М.І. Рейдерство як проблема для функціонування бізнесу в Україні / М.І. Копитко // Вісник Одеського національного університету. Науковий журнал. – Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, 2013. – Том 18. – Вип. 4/2. – С. 78-81. (0,25 др. арк.).

6. Копитко М.І. Дослідження підходів щодо визначення категорії «економічна безпека підприємства» / М.І. Копитко // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. Науковий збірник. – Луцьк: Волинський інститут економіки та менеджменту, 2013. – № 7/2013. – С. 53-67. (0,94 др. арк.).

7. Копитко М.І. Особливості рейдерства в Україні / М.І. Копитко // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Економічні науки. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я.І., 2014. – Вип. 9. – С. 187-192. (0,37 др. арк.).

Матеріали наукових конференцій:

1. Керницька М.І. Функції і завдання кадрової служби у сфері забезпечення економічної безпеки / М.І. Керницька // Матеріали Другої звітної наукової конференції факультету економічної безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ (Львів, 29 лютого 2008 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – С. 371–373. (0,18 др. арк.).

2. Керницька М.І. Вплив світової фінансової кризи на машинобудівну промисловість України / М.І. Керницька // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Економічна безпека України в умовах загострення світових фінансових стосунків» (Львів, 18 лютого 2009 р.) – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 52-58. (0,43 др. арк.).

3. Копитко М.І. Використання симплексного методу для дослідження шляхів оптимізації господарської діяльності промислових підприємств в контексті забезпечення економічної безпеки / М.І. Копитко // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України» (Луцьк, 19-20 травня 2011 р.). – Луцьк: ВІЕМ, 2011. – С. 126-128. (0,18 др. арк.).

4. Копитко М.І. Алгоритм комплексного підходу гарантування економічної безпеки промислових підприємств / М.І. Копитко // Матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України» (Алушта, 02-04 жовтня 2011 р.). – Сімферополь: Таврійський національний ун-т ім. В.І. Вернадського, 2011. – С. 59-60. (0,12 др. арк.).

5. Копитко М.І. Вплив макроекономічних загроз на рівень економічної безпеки промислових підприємств / М.І. Копитко // Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. «Якість економічного розвитку: глобальні та локальні перспективи» (Київ, 24-25 травня 2012 р.). – Дніпропетровськ: ПП Біла К.О., 2012. – У 3 т. – Т. 3: Економіка сучасності. – С. 31-33. (0,18 др. арк.).

6. Копитко М.І. Негативні наслідки впливу тіньової економіки на українські промислові підприємства / М.І. Копитко // Праці VIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2012» (Харків, 6-7 грудня 2012 р.). – Х.: НТУ «ХП», 2012. – С. 279-280. (0,12 др. арк.).

7. Копитко М.І. Роль спроса на інноваційну продукцію в сфері забезпечення енергетической и экономической безопасности промышленных

предприятий / М.И. Копытко, А.С. Завербный // Материалы II международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы социально-экономических исследований» (Москва, РФ, 20 декабря 2012 г.). – Москва: Издательство «Перо», 2012. – Ч. 1. / НИЦ «АПРОБАЦИЯ». – С. 201-208. (0,5 др. арк.). *Особистий внесок автора: досліджено особливості впливу рівня попиту на продукцію на економічну безпеку підприємств.*

8. Копитко М.І. Вплив бартерних операцій на тінізацію економіки / М.І. Копитко // Матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток національних економік в умовах глобальної нестабільності» (Одеса, 15-16 лютого 2013 р.) / наук. кол.: С.О. Якубовський [та інші]. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 28. (0,06 др. арк.).

9. Копытко М.И. Технология управления системой экономической безопасности промышленного предприятия / М.И. Копытко // Материалы Межд. науч-практ. конф. «Общество и экономическая мысль в XXI в.: пути развития и инновации» (Воронеж, РФ, 25-27 апреля 2013 г.). – Воронеж: Издательско-полиграфический центр «Научная книга», 2013. – В 2-х ч. – Ч. 1. – С. 84-88. (0,31 др. арк.).

10. Копитко М.І. До питання про особливості боротьби з корупцією в Україні / М.І. Копитко // Materiály IX mezinárodní vědecko - praktická konference «Aplikované vědecké novinky – 2013» (Прага, Чехія, 27 липня – 05 серпня 2013 р.). – Praha: Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2013. – Díl 5. Právní vědy. – С. 36-38. (0,18 др. арк.). (0,18 др. арк.).

11. Копытко М.И. Управление инновационными рисками как составляющая процесса обеспечения экономической безопасности промышленных предприятий Украины / М.И. Копытко // Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții „Dezvoltarea inovațională din Republica Moldova: problemele naționale și tendințele globale” conf. intern. șt.-practică (2013; Comrat) Dezvoltarea inovațională din Republica Moldova: problemele naționale și tendințele globale.= Инновационное развитие Республики Молдова: национальные задачи и мировые тенденции. conf. intern. șt.-practică. (Комрат, Республика Молдова, 7-8 нояб. 2013 г.). / науч. ред.: А.П. Левитская. – Comrat: S.N. (Tipogr. A&V Poligraf), 2013 – С. 269-273. (0,25 др. арк.).

12. Копитко М.І. Міжнародний досвід аутсорсингу економічної безпеки підприємств / М.І. Копитко // Матеріали Міжн. науково-практ. конф. «Сучасні наукові підходи до стабілізації економічного розвитку та економічної безпеки» (Чернігів, 21-22 лютого 2014 р.). / Чернігівський державний технологічний університет. – Чернігів: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 23-25. (0,18 др. арк.).

13. Копитко М.І. Проблема впливу економічної злочинності на економіку України та діяльність суб'єктів господарювання / М.І. Копитко // Материалы за 10-а международна научна практична конференция «Динамиката на съвременната наука» (Софія, Болгарія, 17-25 липня 2014 р.). – 2014. – Том 2. – Икономики. София: «Бял ГРАД-БГ» ООД – С. 35-37. (0,18 др. арк.).

14. Kopytko M. Impact of bribery on the performance of industrial enterprises in regions of Ukraine / M. Kopytko, V. Babenko // Materials of the X International

scientific and practical conference «Fundamental and applied science» (Sheffield, UK, October 30 – November 7, 2014). – Sheffield. UK.: Science and education LTD. – Volume 4. – Economic science. – pp. 90-92. (0,18 др. арк.). *Особистий внесок автора: здійснено розрахунки впливу економічних злочинів на рівень валового регіонального продукту.*

15. Копитко М.І. Антикризисне управління у системі забезпечення економічної безпеки промислових підприємств / М.І. Копитко // Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи стабільного економічного розвитку, економічної безпеки України та її регіонів» (Ужгород, 8 травня 2015 р.) / За. заг. ред.: М.М. Палінчак, В.П. Приходько. У 3-х ч. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Ч. 1. – 144 с. – С. 134-136. (0,18 др. арк.).

АНОТАЦІЯ

Копитко М. І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності. – Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», Київ, 2015.

У дисертації вирішено наукову проблему, яка полягає у розробленні теоретико-методологічних основ і практичних рекомендацій щодо комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування.

Результати авторських досліджень полягають у систематизації підходів до розуміння сутності економічної безпеки підприємств та обґрунтуванні вагомості комплексного забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання, розробленні його структури з адаптацією до специфіки діяльності вітчизняних підприємств та з урахуванням впливу дестабілізуючих чинників. Під останніми запропоновано розуміти виклики, ризики, загрози та небезпеки, які виникають у внутрішньому та зовнішньому середовищах.

На основі проведеного аналізу функціонування підприємств транспортного машинобудування досліджено дестабілізуючі чинники внутрішнього та зовнішнього середовищ, визначено ті, які проявляють найбільший ступінь негативного впливу, та розроблено заходи протидії зазначеному впливові.

З метою конкретизації рекомендацій щодо здійснення комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств розроблено модель оцінювання рівня економічної безпеки і сформовано інтегральний показник, який, урахувавши безпеку щодо кожного окремого індикатора та функціональної складової, дозволяє визначити тактичну та стратегічну оцінку для розроблення управлінських рішень у процесі комплексного забезпечення економічної безпеки; обґрунтовано методологічні засади вибору стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств на основі врахування результатів оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, рівні внутрішніх та зовнішніх загроз;

здійснено оцінювання ефективності комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, що дає змогу реалізувати тактичний і стратегічний контроль та приймати оперативні рішення в процесі забезпечення економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека підприємств, система економічної безпеки підприємств, комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств, методологія оцінки рівня економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування, дестабілізуючі чинники, персонал підприємства, стратегія економічної безпеки підприємств, оцінювання ефективності комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств.

АННОТАЦІЯ

Копытко М. И. Обеспечение экономической безопасности предприятий (на материалах предприятий транспортного машиностроения). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 21.04.02 – экономическая безопасность субъектов хозяйственной деятельности. – Высшее учебное заведение «Университет экономики и права «КРОК», Киев, 2015.

В диссертации решено научную проблему, которая заключается в разработке теоретико-методологических основ формирования комплексного обеспечения экономической безопасности предприятий транспортного машиностроения.

Результаты авторских исследований заключаются в систематизации подходов к пониманию сущности экономической безопасности предприятий и обосновании значимости комплексного обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйствования, разработке его структуры с адаптацией к специфике деятельности отечественных предприятий и с учетом влияния дестабилизирующих факторов. Под такими предложено понимать вызовы, риски, угрозы и опасности, которые возникают во внутренней и внешней среде.

На основе проведенного анализа функционирования предприятий транспортного машиностроения исследованы дестабилизирующие факторы внутренней и внешней среды, определены те, которые вызывают максимальную степень негативного воздействия, и разработаны меры предотвращения указанному воздействию.

С целью разработки направлений комплексного обеспечения экономической безопасности предприятий разработана модель оценки уровня экономической безопасности и сформирован интегральный показатель, который, учитывая безопасность по каждому отдельному индикатору и функциональной составляющей, позволяет определить тактическую и стратегическую оценки для разработки управленческих решений в процессе комплексного обеспечения экономической безопасности; обосновано методологические основы выбора стратегии экономической безопасности предприятий на основе учета результатов оценки уровня экономической

безопасности предприятия, уровня внутренних и внешних угроз; осуществлена оценка эффективности комплексного обеспечения экономической безопасности предприятий транспортного машиностроения, что позволяет осуществлять тактический и стратегический контроль и реализовывать оперативные решения в процессе обеспечения экономической безопасности предприятия

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятий, система экономической безопасности предприятий, комплексное обеспечение экономической безопасности предприятий, методология оценки уровня экономической безопасности предприятий транспортного машиностроения, дестабилизирующие факторы, персонал предприятия, стратегия экономической безопасности предприятий, оценка эффективности комплексного обеспечения экономической безопасности предприятий.

ABSTRACT

Kopytko M. Complex provisioning of economic security of enterprises (on materials of transport engineering enterprises). – Manuscript.

The thesis for the degree of doctor of economic sciences, specialty 21.04.02 – economic security of business entities. – University of Economics and Law «KROK», Kyiv, 2015.

The thesis addresses a scientific problem, which is to develop theoretical and methodological foundations of complex economic security of transport engineering enterprises.

The results of the own research are to systematize approaches to understanding the essence of economic security of enterprises, substantiating the importance of complex economic security undertakings, development of its structure with adaptation to specifics of domestic enterprises considering the destabilizing factors. Destabilizing factors are challenges, risks, threats and dangers that arise in internal and external environments.

Based on the analysis of the operations of transport engineering enterprises defined the meaning of "economic security of enterprises" and "complex provisioning of economic security of enterprises"; developed and proved structure and made categorial characterization of complex provisioning of economic security of enterprises on the basis of current business conditions in Ukraine; defined and visualized concept and structural decomposition of the system of economic security of enterprises and its elements in details; analyzed and adapted mechanism of global experience in ensuring economic security for domestic businesses; analyzed the condition and operations of economic security of transport engineering enterprises in Ukraine from the list of destabilizing factors form the internal and external environments and modeling of their impact; the model of human resource management in the complex provisioning of economic security, taking into account the impact of the time change of the major factors that can contribute to threats to the personnel security of the enterprise; developed a mechanism to minimize the negative impact of destabilizing factors of the environment on transport engineering enterprises;

In order to establish directions for economic security of enterprises developed the model of evaluation of economic security and formed integral indicator that incorporates each separate indicator and a functional component to determine the tactical and strategic assessment to elaborate managerial solutions in the complex provisioning of economic security; proved methodological foundations of selection of economic security strategy of enterprises considering the results of evaluation of economic security, the level of internal and external threats; conducted a comprehensive evaluation of the effectiveness of economic security of transport engineering enterprises that enables performing of tactical and strategic control and implementation of operational decisions in the process of ensuring of economic security.

Keywords: economic security, the system of economic security, complex provisioning of economic security of enterprises, assessment methodology for the level of economic security of transport engineering enterprises, destabilizing factors, personnel, economic security strategy, a comprehensive evaluation of the effectiveness of economic security of enterprises.

Підписано до друку 16.09.2015.
Формат 60×84¹/₁₆. Папір офсетний. Друк на різнографі.
Умовн. друк. арк. 2,2. Обл.-вид. арк. 1,7.
Наклад 100 прим. Зам. 424.

Друк:
СПДФО «Марусич М.М.»
м. Львів, пл. Я. Осмомисла, 5/11
тел./факс.+38(032)261-51-31
e-mail: interprint-m@rambler.ru